

TÜRÜK

Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2013 Yıl:1, Sayı:2

Sayfa:1-48

ISSN: 2147-8872

AYDIN VE YÖRESİ AĞIZLARINDA KULLANILAN ŞİMDİKİ ZAMAN ŞEKİLLERİ

Ali İhsan Yapıcı*

Özet

Türkçenin tarihi seyri içinde şimdiki zaman kavramını karşılamak için çeşitli yapılar kullanılmıştır. Birleşik fiil kuruluşundaki bu yapılar, zarf-fiil eki almış asıl fiil ile geniş zaman çekimindeki bir yardımcı fiilden (*dur-* ve *yor-*) oluşmaktadır. İlk defa Karahanlı Türkçesi döneminde karşılaşılan {*asıl fiil + zarf-fiil eki (-A / -İ) + turur + şahıs zamiri*} yapısı, zamanla yaygınlaşmış ve çeşitli ses değişikliklerine uğrayarak Karluk ve Kıpçak grubu lehçelerinin *şimdiki zaman ifadeli geniş zaman* ekini meydana getirmiştir. Batı Türkçesinde daha yaygın olan {*asıl fiil + zarf-fiil eki (-A / -İ) + yorur + şahıs eki*} yapısı da Osmanlı Türkçesi döneminde asıl şimdiki zaman eki hâline gelmiştir. Ancak Anadolu ağızlarında, zarf-fiil eki almış asıl fiille *gel-, git-, yat-, yörü-, var-* gibi yardımcı fiillerin oluşturduğu yapılar da şimdiki zaman işleviyle kullanılmaktadır. Bu çalışmada Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman işlevindeki ek ve yapılar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Türkiye Türkçesi ağızları, Aydın ağızı, zaman eki, şimdiki zaman.

PRESENT CONTINUOUS TENSE TYPES USED IN DIALECTS OF AYDIN AND ITS SURROUNDINGS

Abstract

In the course of Turkish history some structures started to be used on top of simple present tense affixes in order to cover the simple continuous tense concept. These structures which were in the form of composite verbs were composed of the main verb with an adverb-verb affix and an auxiliary verb in simple present tense. In order to achieve this, mostly *dur-* (<*tur-*) and *yor-* auxiliary verbs were used. The structure of (main verb + adverb-verb affix (-A / -İ) + *turur* + personal pronoun) which was first observed in Karakhanid Turkish, became prevalent in time and faced some voice changes to form the simple present tense affix with present continuous expression of both Qarluk

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, yapici75@hotmail.com

and Kipchak group dialects. The structure of (main verb + adverb-verb affix (-A / -I) + *yorur* + personal pronoun) which is more prevalent in Western Turkish was converted to an affix by facing some voice changes and became the main simple continuous tense affix in Ottoman Turkish era. In Anatolian dialects, structures composed of main verb with adverb-verb affix and auxiliary verbs such as *gel-*, *gıt-*, *yat-*, *yörü-*, *var-* are used together with simple continuous tense affixes. In this study, these affixes and structures which are assigned to express simple continuous tense in Aydın and its surroundings will be discussed.

Keywords: Dialect, dialects of Turkey Turkish, dialect of Aydın, suffix of tense, present continuous tense.

Giriş:

1. Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı

Fiilin bildirdiği hareketin, geçmişte başlayıp konuşma zamanını da içine alan bir zaman diliminde devam ettiğini bildiren ve süreklilik ifade eden zamandır.

Eski Türkçe döneminde şimdiki zaman kavramı için ayrı bir ek bulunmadığı, şimdiki zaman kavramının geniş zaman ekleriyle ifade edildiği bilinmektedir (Gülensoy 1985: 281). Tarihî lehçelerde, şimdiki zaman kavramını karşılamak için geniş zaman ekleri yanında bazı yapılar da kullanılmaya başlamıştır. Birleşik fiil kuruluşundaki bu yapılar, zarf-fiil eki almış asıl fiille geniş zaman çekimindeki bir yardımcı fiilden oluşmaktadır. Şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılan {*asıl fiil + zarf-fiil eki (-A / -I) + turur + şahıs zamiri*} yapısına ilk defa Karahanlı Türkçesi dönemine ait *Divan-ı Hikmet* adlı eserde rastlanmıştır. Ancak, adı geçen eserde sadece iki örnekte görülen bu yapı, şimdiki zaman fonksiyonuyla kullanılmış olabileceği gibi geniş zaman ifade eden bir yapı olarak da değerlendirilebilir (Türk 1999: 293, 294). Zamanla yaygınlaşan bu yapı, Harezmi Türkçesi döneminde şimdiki zaman kavramını karşılayan asıl yapı hâline gelmiştir. Harezmi Türkçesinde *yat-* yardımcı fiilinin kullanıldığı örnekler de rastlanmıştır (Türk 1999: 297).

Bu yapıya tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde de rastlanmaktadır. Kıpçak Türkçesinde *tur-* yardımcı fiilinin ön sesindeki ünsüz sedalılaştırmış ve söz konusu yapı ekleşme eğilimine girmiştir (Karamanlıoğlu 1994: 128; Türk 1999: 299). Tarihî süreçte çeşitli ses değişikliklerine uğrayarak eklenen bu yapı, çağdaş Kıpçak lehçelerinin *şimdiki zaman ifadeli geniş zaman* ekini meydana getirmiştir (Öner 1998: 164, 174). Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde aynı yardımcı fiilin {-p} zarf-fiiliyle kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır (Türk 1999: 299). Bu dönem metinlerinde yardımcı fiil olarak *yoru-* veya *yürü-* fiilinin kullanıldığı örnekler de vardır (Karamanlıoğlu 1994: 129; Türk 1999: 300). Kıpçak Türkçesi metinlerinde {-p} zarf-fiil ekiyle *otur-* yardımcı fiilinin oluşturduğu yapılar da şimdiki zaman işleviyle kullanılmıştır (Türk 1999: 299-300). Bugünkü Kıpçak grubu lehçelerinde, *dur-* (= *tur-*) yardımcı fiili dışında *yat-* (= *jat-*, *cat-*), *yürü-* (= *jüri-*, *cüri-*) ve *otur-* (= *otur-*)¹ yardımcı

¹ Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi* adlı çalışmasında, kesin şimdiki zaman bildiren bu yardımcı fiillerin Kazak ve Kırgız lehçelerinde hece düşmesine uğrayarak ekleştiklerini, Tatar lehçesinde ise şimdiki zamanı ifade etmek için kesin bir zaman bildirmeyen {-A} ekinin kullanıldığını söylemiştir. Kazak Türkçesinde asıl fiille eklenen yardımcı fiili birbirine bağlamak için hem {-p} hem de {-A / -y} zarf-fiil eklerinin kullanıldığını, Kırgız Türkçesinde ise ağırlıklı olarak {-p} zarf-fiil eki kullanılmasına rağmen sadece *bar-* ve *kel-* fiillerinin {-A} zarf-fiil eki aldığı vurgulamıştır. Tatar Türkçesinde henüz ekleşme sürecini tamamlamayan bu yardımcı fiillerin, devam eden hareketleri ifade etmek amacıyla birleşik fiil şeklinde kullanıldıklarını belirtmiştir (1998: 167).

fiillerinin de *kesin şimdiki zaman* kavramını ifade etmek amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Türk 1999: 322; Öner 1998: 164).

Birleşik fiil şeklinde kurulan bu tür yapılara Çağatay Türkçesi metinlerinde de rastlanmaktadır (Gülensoy 1985: 282). Çağatay Türkçesinde de sedalılaşıp eklenen *dur-* yardımcı fiili, birinci ve ikinci şahıslarda düşürüldüğü hâlde, üçüncü şahıslarda korunmuştur (Eckmann 1988: 136; Türk 1999: 302). Bu yardımcı fiil, Yeni Uygur Türkçesinde *yat-* yardımcı fiiliyle birleşerek {-*vat* (<-*p yata turur*)} ekini oluşturmuştur. Bu ekin birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde *tur-* yardımcı fiili düşürüldüğü hâlde üçüncü şahıs çekimlerinde korunmuştur (Türk 1999: 318). Çağdaş Özbek Türkçesinde hem şimdiki zamanı hem de gelecek zamanı ifade eden geniş zaman eki, {-*A / -y turur*} yapısının ekleşmesi sonucunda oluşmuştur (Türk 1999: 319). Özbek Türkçesinin asıl şimdiki zaman eki olan {-*yap*} eki de {-*p yata turur*} yapısının ekleşmesiyle meydana gelmiştir. Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde düşürülen *tur-* yardımcı fiili, üçüncü şahıs çekimlerinde korunmuştur (Türk 1999: 320; Coşkun 2000: 129). Ayrıca, Çağdaş Özbek Türkçesinde *dur-* (= *tur-*), *yat-* (= *yât-*), *yürü-* (= *yüri-*) ve *otur-* (= *otir-*)² fiilleri de şimdiki zaman işleviyle kullanılmaktadır (Türk 1999: 321; Coşkun 2000: 132).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de şimdiki zaman kavramını ifade etmek için benzer yapıların kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde şimdiki zaman kavramını karşılamak için bir yandan geniş zaman ekleri kullanılırken, bir yandan da {-*A / -I*} zarf-fiil eki ile geniş zamanda çekimlenmiş *dur-* ve *yori-* yardımcı fiillerinin oluşturduğu yapılardan faydalanılmıştır (Türk 1999: 304; Akar 2008a: 3). Bu dönem metinlerinde *dur-* yardımcı fiilinin {-*Ip*} zarf-fiil ekiyle de kullanıldığı ve bu yapının şimdiki zamanda süreklilik ifade ettiği bilinmektedir (Akar 2008a: 3). Bu yapılardan {*asil fiil + zarf-fiil eki (-A / -I) + durur + şahıs eki*} yapısı zamanla işlekliliğini kaybetmiştir. Batı Türkçesinde daha yaygın olan {*asil fiil + zarf-fiil eki (-A / -I) + yorur + şahıs eki*} yapısı ise ses değişikliklerine uğrayarak ekleşmiş ve Osmanlı Türkçesi döneminde asıl şimdiki zaman eki hâline gelmiştir (Ergin 1993: 280; Türk 1999: 306). Tasvir fiilinin ekleşmesi sebebiyle yardımcı ses hâline gelen zarf-fiil eki de sadece dar şekilleriyle kullanılmaya başlamıştır. Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyen bu ek, Türkmen Türkçesinde ünlü uyumuna bağlı olarak düzleşmiş ve {-*yAr*} / {-*yA*} şekillerine dönüşmüştür³ (Kara 2012: 126). Türkmen Türkçesinde *dur-*, *yörü-*, *otur-* ve *yat-*⁴ yardımcı fiilleriyle kurulan yapılar da şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır (Kara 2012: 127; Türk 1999: 314-315; Özışık 2007: 276; Şahin 2008: 23-24, 76). Azeri Türkçesinde ise diğer lehçelerden farklı olarak ayrı bir şimdiki zaman eki teşekkül

² Volkan Coşkun, *Özbek Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında, şimdiki zamanın üç şekilde teşkil edildiğini belirtmiş ve bu şekillerden birincisinin {-*yâp*} / {-*â-yâp*} ekleriyle, ikincisinin {-*(â)yâtir*} ekiyle yapıldığını söylemiştir. Bu eklerle yapılan şekillerin, şimdiki zamanda yapılan ve gelecekte devam etmesi söz konusu olan bir iş veya oluşu ifade etmek amacıyla kullanıldığını vurgulamıştır. Bu ekler dışında *yâtmâq*, *yürimâq*, *otirmâq* ve *turmâq* yardımcı fiilleriyle de şimdiki zaman teşkil edilebileceğini, bu durumda yardımcı fiillerin {-*(i)b*} zarf-fiil ekiyle birlikte şahıs eklerini de aldığını belirtmiştir. Verilen örnek cümlelerde hem asıl fiil tabanlarının hem de yardımcı fiillerin {-*(i)b*} zarf-fiil ekini aldıkları görülmektedir (2000: 132).

³ Sevi Özışık, *Muğla İli Ağızlarının Türkmen Türkçesi Ağızlarıyla Karşılaştırılması* adlı doktora tezinde, Türkmen Türkçesinde *umumi* ("genel") *hezirki zaman* ve *konkret* ("belirgin") *hezirki zaman* olmak üzere iki tür şimdiki zaman bulunduğunu söylemiştir. Umumi *hezirki zamanı* ifade etmek için Oğuz grubuna dayalı ağızlarda *yöri-* fiilinin ekleşmesiyle oluşan {-*yâ*}, {-*ya*} ve {-*yor*} eklerinin kullanıldığını; Kıpçak grubuna dayalı ağızlarda da *dur-* fiilinin ekleşmesiyle meydana gelen {-*Adır*}, {-*Adı*} ve {-*Adür*} eklerinin kullanıldığını belirtmiştir (2007: 267, 269-275).

⁴ Sevi Özışık, Türkmen Türkçesinde konuşma anında devam eden olayları anlatmak için *dur-*, *yat-*, *otur-* ve *yör-* yardımcı fiilleriyle oluşturulan yapıların kullanıldığını, asıl fiillerin zarf-fiil eki aldığı bu yapıların *konkret* ("belirgin") *hezirki zaman* terimiyle karşılandığını söylemiştir (2007: 276).

etmemiş, şimdiki zaman kavramı Eski Türkçe döneminde olduğu gibi geniş zaman eklerinin dar şekilleriyle karşılanmıştır (Türk 1999: 312).

Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde, yukarıda zikredilen ek ve yapılar dışında {-mAkDA} yapısı da şimdiki zaman işleviyle kullanılmıştır (Türk 1999: 303, 305, 307, 310, 313).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde tek şekillilik esas olsa da ağızlar diğer şimdiki zaman kavramını ifade etmede oldukça geniş imkânlarla sahiptir (Akar 2004: 56). Aydın ve yöresi ağızlarında da şimdiki zaman kavramı çeşitli şekillerde ifade edilmektedir. Şimdiki zaman ekleri dışında zarf-fiil eki almış asıl fiille *gel-*, *git-*, *yat-* (= *bat-*, *vat-*, *bak-*), *yörü-* (= *börü-*), *var-* (= *bar-*) gibi yardımcı fiillerin oluşturduğu yapılar da şimdiki zaman kavramını ifade etmektedir.

2. Aydın ve Yöresi Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Şekilleri

2.1. {-yo} Eki

Aydın ve yöresi ağızlarında en çok kullanılan şimdiki zaman ekidir. Şimdiki zaman ekinin, geniş zaman eki almış *yor-* fiilinin ekleşmesi sonucunda olduğu yukarıda belirtilmişti. Ekin {-yo} şekli, yazı dilindeki {-yor} şimdiki zaman ekinin son ses ünsüzünü yitirmesiyle oluşmuştur (Gülensoy 1985: 285).

Birinci teklik şahıs çekimi {-n} ve {-m} ekleriyle yapılmaktadır⁵.

gaçıyon “kaçıyorum” I-A/27-60

gidiyon “gidiyorum” I-A/26-86

içiyon “içiyorum” I-A/12-10

İkinci teklik şahıs çekimi bazen {-ŋ} ekiyle bazen de {-sIŋ} ekiyle yapılmaktadır.

biliyosun “biliyorsun” II/4-40

durüyosun “yaşıyorsun” I-A/17-16

gidiyosun “gidiyorsun” I-A/20-15

Üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılmaktadır.

bişiyosun “pişiyor” I-A/6-63

gāvuruyosun “kavuruyor” I-A/44-28

käsŋyosun “kesiyor” I-A/1-36

Birinci çokluk şahıs çekimi {-z} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

alıyoz “alıyoruz” I-A/38-5

⁵ Yazının gereksiz yere uzamaması adına her ek ve yapı için üçer örnek verilmiştir.

biliyoz “biliyoruz” I-A/34-36

ūraşıyoz “uğraşıyoruz” I-A/36-7

İkinci çokluk şahıs çekimi {-*suñuz*} ekiyle yapılmaktadır.

bilÿosunuz “biliyorsunuz” I-A/54-19

ğonuşduruyosunuz “konuşturuyorsunuz” I-A/46-78

oturuyosunuz “yaşıyorsunuz” II/9-95

Üçüncü çokluk şahıs çekimi {-*lar*} ekiyle yapılmaktadır. Üçüncü çokluk şahıs eki, son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesi sebebiyle {-*lā*} şekline dönüşür.

furuyolā “vuruyorlar” I-A/10-22

gidiyolā “gidiyorlar” I-A/6-104

seviyolā “seviyorlar” I-A/2-25

Olumsuz fiil tabanlarına şimdiki zaman eki getirildiğinde, fiilden fiil yapma ekinin ünlüsü şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün etkisiyle bazen önlüleşir bazen de darlaşır.

almeyo “almıyor” I-A/7-48

çalışımıyom “çalışamıyorum” I-A/29-58

ka^kmeyo “kalkmıyor” I-A/46-18

2.2. {-*yoru*} Eki

Geniş zamanda çekimlenen *yoru-* fiilinin, hece düşmesi ve ekleşme sonucunda şimdiki zaman eki hâline geldiği yukarıda ifade edilmişti. Ekin {-*yoru*} şekli, eskicil şekil olan {-*yorır*} yapısından /r/ ünsüzünün düşmesi sonucunda oluşmuştur (Gülensoy 1985: 286-287). Bu şekil, yazı dilindeki {-*yor*} ekinden daha eski bir safhayı göstermesi bakımından ilginçtir (Ercilasun 1983b: 261; Ay 2009: 88).

Birinci teklik şahıs çekiminde {-*n*} şahıs eki kullanılır.

bēslēyorun “besliyorum” I-B/1-12

çalışıyorun “çalışıyorum” I-B/1-41

gidiyorun “gidiyorum” I-B/5-33

İkinci teklik şahıs çekimi bazen iyelik eki kaynaklı {-*ñ*} ekiyle bazen de zamir kaynaklı {-*sIñ*} ekiyle yapılmaktadır.

biliyorūsun “biliyorsun” I-B/1-21

duruyorun “duruyorsun” I-B/6-51

yîyoruŋ “yiyorsun” I-B1/6-109

Üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılmaktadır.

käsiliyoru “kesiliyor” I-B1/8-22

yapıyuru “yapıyor” I-B1/7-4

yatıyuru “yatıyor” I-A/6-77

Birinci çokluk şahıs çekimi zamir kaynaklı {-Iz} ekiyle yapılmaktadır.

alıyoruz “alıyoruz” I-B/1-60

üğüdüyoruz “üğütüyoruz” I-B1/1-13

yéyoruz “yiyoruz” I-A/25-42

Bu ekin ikinci çokluk şahıs çekimi yoktur. Bu şahıs çekiminde genellikle ekin {-yo} şekli kullanılır.

Üçüncü çokluk şahıs çekimi {-IAr} ekiyle yapılır. Bu şahıs ekinin son ses durumundaki ünsüzü çoğu zaman erir ve şahıs eki {-Iā} şekline dönüşür.

başlıyorūlar “başlıyorlar” I-B/3-5

duruyorūlā “yaşıyorlar” I-B/2-17

yapıyorūlā “yapıyorlar” I-A1/4-125

Olumsuz fiil tabanlarına bu şimdiki zaman eki getirildiğinde, fiilden fiil yapma ekinin ünlüsü şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün etkisiyle bazen önlüleşir bazen de darlaşır.

ba^kmeyoru “bakmıyor” I-A/27-119

bilimiyorun “bilemiyorum” I-B/6-28

çı^kmıyoru “çıkıyor” II/3-90

2.3. {-yI} Eki

Ekin bu şekline genellikle üçüncü ağız bölgesinde rastlanmaktadır. Bu bölgede, şimdiki zaman için ağırlıklı olarak {-yI} eki kullanılmasına rağmen bazı şahıs çekimlerinin {-yo} ekiyle yapıldığı görülmektedir. Aynı ekin, Uşak ili ağızlarında ayrı bir ağız bölgesi oluşturduğu bilinmektedir (Gülsevin 2002a: 104). Bu ek, Manisa'nın Yuntdağları adlı bölgesinde tespit edilen şimdiki zaman eklerinden biridir (Akyol 2006: 146-147). Balıkesir ili Çepni ve Türkmen ağızlarında asıl şimdiki zaman eki olduğu; ancak Manav ve Yörük ağızlarında da kısmen kullanıldığı tespit edilmiştir (Mutlu 2008: 298-313).

Birinci teklik şahıs çekiminde genellikle {-n} şahıs eki kullanılır. Bazı örneklerde {-m} ekinin kullanıldığı da görülmüştür.

zorlayın eyi kötü **bakıyın**. III/5-121

“[Bulgurun taşlarına] güçlkle iyi kötü **bakıyorum**.”

el doğuma şeyim de vādır çulum eviñ içine yazcağ. onū da **gullanmāyın**.
çocuklarım soñunda **dēyin** hātūrā gibi gullanır. III/6-44

“Evin içine sermek için el dokuma[sı] çulum da var. Onu da **kullanmıyorum**. [Benden] sonra çocuklarım hatıra olarak kullanır **diyorum**.”

ben bahçeyē **gidiyiñ** hindi. he ye bahçeye **gidiyin** hindi. III/2-7

“Şimdi bahçeye **gidiyorum**. Evet, bahçeye **gidiyorum** şimdi.”

İkinci teklik şahıs çekiminde {-η} şahıs eki kullanılır.

o dedēñ dōru bağ. sen benden **annāyın**. III/2-54

“Dediğın doğru. Sen benden [daha iyi] **biliyorsun**.”

hēbe nēden **dokuyun**. üş çileden. III/9-88

“Heybeyi [kaç yumak] ipten **dokuyorsun**? [Diyelim ki] üç yumak...”

itaa deyiz. ondan doğūvēdi. onun_üstünde un_ **elēyın**, hamur **yunuruyun**,
hamurū_örtüp **saralāyın** iştē_ona. III/6-41

“[Ona] iteği diyoruz. Ondan dokuyuverdi. Onun üstünde un **eliyorsun**,
hamur **yuğuruyorsun**, onunla hamuru örtüp **sarıyorsun**.”

En yaygın çekim üçüncü teklik şahıs çekimidir. Bu ekin üçüncü teklik şahıs çekiminde de şahıs eki kullanılmamaktadır.

ārılādan dirlīm yok. sağol gülüm. ayaklarım_ **arıyı** da. III/4-2

“Ağrılardan dolayı rahat değilim. Sağol gülüm. Ayaklarım **ağrıyor** da.”

*ebegömeçi, kekik, yumurta, hayıt onnardan gır kekiklerĩnden toplardın, yağı yapardın, eyĩ gelirdin. amel_olsuğ irsal **dėniyi** ya hep mĩdė_ārılarına bārsıK_ārılarına hep_eyĩ gelĩdin. III/6-25*

“[Ninem] ebegömeçi, kekik, yumurta ve hayıt [tohumunu karıştırıp] yakı yapardı. [Karnı ağrıyanlara] iyi gelirdi. Amele -ishal **deniyor** ya-, bütün mide ağrılarına, bağırsak ağrılarına iyi gelirdi.”

*āşam oldu mü bu **geliyi**, inekleri **sāyız**. III/6-58*

“Akşam olunca eşim **geliyor**, inekleri [beraber] **sağıyoruz**.”

Birinci çokluk şahıs çekiminde {-z} şahıs eki kullanılır.

*āşam oldu mü bu geliyi, inekleri **sāyız**. bāzı motura **biniyĩ**, köge **geliyĩ**, bāzı **galyĩz** çadırda. inekleri **bırađıveriyĩ**_orda. III/6-58*

“Akşam olunca eşim geliyor, inekleri [beraber] **sağıyoruz**. Bazen motora (“traktöre”) **biniyoruz**, köye **geliyoruz**, bazen de çadırda **kalıyoruz**. İnekleri orada **bırakıveriyoruz**.”

*āşam **yuğuruyuz**, sabālan **seriyiz**. **đuruduyuz** sin_ilerin_ıçleri bölüp bölüp **seriveriyiz**. III/2-122*

“[Tarhanayı] akşam **yuğuruyoruz**, sabahleyin **seriyoruz**. [Küçük parçalara] ayırıp sinilerin içine **seriveriyoruz**, **kurutuyoruz**.”

*bizim yaştākĩ_ısannar cannı hayvancılĩnañ ũraşıyũ. biz sıđırnañ **ũraşıyuz** çiftçilĩmeñ. III/1-8*

“Bizim yaştakiler hayvancılıkla meşgul oluyor. Biz sığırıcılıkla, çiftçilikle **meşgul oluyoruz**.”

Metinlerimizde ekin ikinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde şahıs eki ünsüz düşmesiyle {-lā / -lā} şekline dönüşür.

*köğün ğurucusunun adına esđĩ_ali **dėvilāmısmıs**. III/7-5*

“Köyü kuran kişiye Eski Ali **diyorlarmıs**.”

üç ay **ğalıvilā**, oñdan **gelivyılā** yayla dēnir ğalan, köve damlar dēriz. III/2-107

“[Büyüklerimiz göçmüşler.] Üç ay [yaylada] **kalıyorlar**[mış], [sonra] oradan [köye] **geliyorlar**[mış]. [Yazın kaldıkları yere] yayla denir. Köye dam deriz.”

hindi benim ğardaşlāda ğoyun var. **kırkmayılaş**. bi bahardan bahara **kırkıyılaş**. yünşsüz tüysüz ğoyunnar da onnan **kırkıyılaş**. III/2-85

“Kardeşlerimde hâlâ koyun var. [Koyunların yününü çok fazla] kesmiyorlar, bahardan bahara kesiyorlar. [Şimdiki] koyunlar yünsüz olduğundan [çok fazla] kesmiyorlar.”

Olumsuz fiil tabanlarına da getirilebilen bu ek, bir örnekte fiil tabanının son sesindeki ünlüyü darlaştırmıştır. Bir örnekte de fiilin son sesindeki ünlünün uzun telaffuz edildiği görülmektedir.

ayağlarım_arıyı da. kaybetdim kändimī ğāri éyicem. **bakınamayın** kändi kändimä. yaşlandımız belli ğāri. III/4-3

“Ayaklarım ağrıyor da. Gücümü iyice kaybettim artık. [**Kendime**] **bakamıyorum**. Yaşlandığım belli [oluyor] artık.”

çekili buydeyi yoğurdıla ğarışdıı yaparız. ğırmızı büber ğatarız. tomate ğatan oluyu. tomate **ğatmayım** ben. III/2-120

“Tarhanayı, [kırık] buğdayı yoğurtla karıştırarak yaparız. [İçine] kırmızıbiber koyarız. Domates koyanlar da var. Ben domates **koymuyorum**.”

gücün édi-batırın bunu gözüm **ğörmēyi**. III/5-2

“Bunu (“bulgur ayıklamayı”) güçlükle yapıyorum. Gözüm **ğörmüyor**.”

2.4. {-arı / -āri / -ēri} Eki

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-arı / -āri / -ēri} yapısıdır. Bu yapı, {-yuru} ekinin ünlü uyumuna bağlı olarak düzleşmesi sonucunda oluşmuştur. Son sesinde ünlü bulunan fiiller bu ekle çekimlendiğinde, hem şimdiki zaman eki ünlü uyumuna girer hem de iki ünlü arasında kalan /y/ ünsüzü düşer. Bu durumda, yan yana gelen iki ünlü birleşerek uzun ünlü hâline gelir. Benzer ses olayına Gagavuz Türkçesinde de rastlanmaktadır. Gagavuz Türkçesinde {-ıyor} şimdiki zaman ekinin, ünsüz

düşmesiyle önce {-ior} şekline dönüştüğü; sonrasında {-ar} geniş zaman ekine benzeyerek {-iar} hâline geldiği düşünülmektedir. Bu durumda /ia/ ikiz ünlüsü /á/ alafonuna dönüştüğünden şimdiki zaman eki yazıda {-ár} şeklinde gösterilmiştir (Özkan 1996: 147-149). Bu ek son sesinde ünlü bulunan fiillere eklendiğinde, yan yana gelen iki ünlü birleşir ve uzun ünlü gibi telaffuz edilir (İlker 1997: 108). Şimdiki zaman eki, Türkmen Türkçesinde de ünlü uyumuna girerek düzleşmiştir. Türkmen Türkçesi yazı dilinde hem {-yār / -yār} şekilleri hem de {-yā / -yā} kullanılmaktadır (İlker 1997: 107; Özışık 2007: 269-270).

Bu ek, Aydın ve yöresi ağızlarında birinci bölgenin ikinci alt bölgesinde (“{-yuru} Bölgesi”) yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bölgeden derlenen metinlerde ekin bu şekline sıkça rastlanmaktadır. Olumsuz fiil tabanlarına eklendiğinde, fiilin son sesindeki ünlüyle ekin ünlüsü birleşir ve uzun ünlü hâline gelir. Aynı ses olayı, Gagavuz Türkçesinde de görülmektedir (Özkan 1996: 147-149; İlker 1997: 108).

Birinci teklik şahıs çekimi {-n} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

basımērin (<basama-yoru-n) “basamıyorum” I-B/4-6

*bi yērī **basımērin** asasız gātīyen. bu asēlī gidīyorūn_ışte. bölü_asisız gātīyen bir_adım_atumērin.*

“Asla yere bastonsuz **basamıyorum**. Bu bastonla yürüyebiliyorum işte. Bastonsuz bir adım [dahi] **atamıyorum**.”

bilmērin (<bilme-yoru-n) “bilmiyorum” I-B1/5-57

*gārī_ō tākāl_īā tarafınnan gārīgölden o_ğarı görle vā mī_asvaft yol orasını **bilmērin**_ölum.*

“Görle’ye Tekeliler tarafından, Karagöl’den yukarı[ya] doğru asfalt yol olup olmadığını **bilmiyorum** oğlum.”

d±rin (<dē-yoru-n) “diyorum, bahsediyorum” I-B1/6-154

*bān_olannarī d±vēriyorūn sän_ävāldēki zaman işlärinī d±vēriyorūn. hindidän bi şey_ışlēmēriz, dutmēriz ya. ondan **d±rin**.*

“Ben olan şeyleri anlatıveriyorum sana. Eski zaman işlerini anlatıveriyorum. Şimdi bir iş yapamıyoruz. Ondan [eski işlerden] **bahsediyorum**.”

Metinlerimizde tek örneği bulunan ikinci teklik şahıs çekimi, {-ŋ} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

ēkmēriŋ (<ekme-yoru-ŋ) “ekmiyorsun” I-B1/6-148

bu yıl_éken gälän säni_ékmeři. ekilmēri. zaman_olcekdī_éken_olū da
hindi_ékilmēri. sän_ékmeřiñ, män_ékmeřiñ. eldi yèrlā.

“Bu yıl [ekin] eken, gelecek sene **ekmiyor**. [Artık ekin] **ekilmiyor**. Zamanla ekenler olur ama şimdi **ekilmiyor**. Sen **ekmiyorsun**, ben **ekmiyorum**. Tarlalar boş [kaldı].”

Metinlerimizde, en çok üçüncü teklik şahıs çekimine rastlanmaktadır. Diğer fiil çekimlerinde olduğu gibi üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılmaktadır.

başlēri (<başla-yoru) “başlıyor” I-B1/3-50

şindi adam cumártesi gūñ sabālı **başlēri**. āšamāttān ğızı çıķcēsi ğızını
çıķarıveriyorū. gālīm_alcēsi üteki_ākideşlerilī_añneşiyorū, māñ bu
gün_alcen **d±ri**.

“Şimdi adam cumartesi gün sabahkeyin [düğün yapmaya] **başlıyor**. Kızı gelin olacaksa akşamüstü kızını çıkarıveriyor. Gelin alacaksa kız eviyle anlaşıyor. Ben bugün gelin alacağım **diyor**.”

beklēri (<bekle-yoru) “bekliyor” I-B1/6-146

hindi tütünden başģi bi şey yok ğāri_ōlum. bi tütüñ vā. ékin_ékiyoruñ. onū
da aççıķ_ékin_ékiyoruñ. ālām sabā ğadaķ ékin **beklēri** doñuz ğalcek
doñuz yīcek dēyi.

“Şimdi tütünden başka bir şey yok oğlum. Sadece tütün var. Azıcık ekin ekiyorsun. İnsanlar domuzlar gelip yiyecek diye sahaba kadar ekin **bekliyor**”

duymāri (<duyma-yoru) “duymuyor”, sōlümāri (<söyleme-yoru)
“konuşamıyor” I-B1/7-10

işti buncāziñ yandı sığñıp-yörüz. buncāziñ dı bi olan çocū vā, ğulacī
duymāri, accıķ dili dī_sōlümāri.

“İşte buncağızın yanında sığınıyoruz. Buncağızın da bir oğlu var. Kulakları **duymuyor**. **Konuşamıyor** da.”

Metinlerimizde, iki örneği bulunan birinci çokluk şahıs çekimi {-z} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

uFaḳlērız (<*ufakla-yoru-z*) “küçük parçalara ayırıyoruz” I-B1/1-22

gurūnc± gadā duruyoru. uFaklērız bölü bölü uFaḳlēyoruz.

“[Yuğurduğumuz tarhana] kuruyuncaya kadar bekliyor. [Sonra onu] böyle **küçük parçalara ayırıyoruz.**”

yapmāriz (<*yapma-yoru-z*) “yapmıyoruz” I-B1/7-21

yuḳu yapıyoz. somun_ekmānā ölü satannādan alıyoruz_ölüm. öteki gibi yapmāriz.

“Yufka yapıyoruz. Somun ekmeğini bakkaldan alıyoruz oğlum. [Yufkadan başka ekmek] **yapmıyoruz.**”

Metinlerimizde, ikinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

Metinlerimizde tek örneği bulunan üçüncü çokluk şahıs çekimi, son ses ünsüzü düşen {-*lā*} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

durmērilā (<*durma-yoru-lar*) “kalmıyorlar” I-B/5-21

bu köğdü durmērilā hindi. buranıḡ_ışı toprağ_ışı bütün biliyorū muḡ. tütünē ek. bu tütünnān, her ş±dān ḳōrḳusuna gızlā burdü duranı vāmēriḳ köğün gızları.

“Şimdi [kızlar] bu köyde **kalmıyorlar**. Buradaki işler hep toprak işi. Köyün kızları tütün [işin]den, diğer işlerden korktuğu için burada yaşayanlarla **evlenmiyor.**”

2.5. {-yomaz (<yori-maz)} Yapısı

Batı Anadolu ağızlarına has olan bu yapının, geniş zaman ifadesini kaybederek ekleşen *yori-* tasvir fiiline olumsuz geniş zaman eki getirilmesiyle oluştuğu düşünülmektedir⁶ (Ercilasun 1983b: 262). Aydın ve yöresi ağızları içinde ayrı bir ağız bölgesi oluşturan bu yapı, şimdiki zaman ifadesini olumsuz hâle getirmesi bakımından ilginçtir. Yazı dilinde, diğer ağızlarda ve Aydın, Muğla gibi Batı Anadolu ağızlarındaki diğer kiplerde fiilin olumsuz yapılması için {-*mA-*} fiilden fiil türetme eki kullanıldığı hâlde bu yapıda tasvir fiiline olumsuz geniş zaman eki getirilmesi, bölge ağızlarında çok sık kullanılan *yori-* tasvir fiilinin asıl fiil gibi algılanmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Ağırlıklı olarak üçüncü teklik şahıs çekiminde kullanılmasına rağmen diğer şahıslarda da çekimlenebilen bu yapı, Muğla ağızlarında da yaygın şekilde kullanılmaktadır (Akar 2004: 58).

⁶ Tuncer Gülensoy, *Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki* adlı çalışmasında, sadece olumsuz şekilleri kullanılan bu yapıyı *u-* “muktedir olmak” yardımcı fiilinin kalıntısı olarak değerlendirmektedir (Gülensoy 1985: 292).

Birinci teklik şahıs çekiminde {-n} şahıs eki kullanılır. Bu şahıs çekiminde, şimdiki zaman ifade eden yapı {-yoma} şeklinde kullanılır.

*bizim būdū dēmezlā. ben **biliyoman** olū bi şey būdu. II/2-24*

“Bizim köyde [öyle] denmez. Burada öyle bir şey [kullanıldığını] **bilmiyorum.**”

*ben **göcüyoman** da şuđda tarlaya olan göcüyuru. II/3-62*

“Ben **göcmüyorum** da oğlum [yazları] şuradaki tarlaya göcüyor.”

Metinlerimizde bir örneği bulunan ikinci teklik şahıs çekimi için {-ŋ} şahıs eki kullanılmıştır. Bu şahıs çekiminde de şimdiki zaman ifade eden yapı {-yoma} şeklindedir. Soru cümlesinde kullanılan bu örnekte, şahıs eki soru ekinden sonra getirilmiştir.

*sēñ onun başindekılāñ n±ydmi **biliyoma muñ** demiş. evelī būdaykan
buynuzdun hindi gözünje mi ğaçı-vatī buynuzlā demiş. II/9-9*

“[Adam, kızına] sen onun (“keçinin”) başındakilerin ne olduğunu **bilmiyor musun** demiş. Önceden [sen] buradayken (“evlenmeden önce”) boynuzdu, şimdi gözüne mi batıyor boynuzlar demiş.”

En yaygın çekim üçüncü teklik şahıs çekimidir. Bu ekte de üçüncü teklik şahıs çekimi için şahıs eki kullanılmamaktadır.

*sıcağ kırğ dereci dedī bugün_aydına. kırğdan_aşāyī **düşüyomaz** zāten.
II/6-48*

“[Hava durumunda] Aydın’ın bugünkü sıcaklığının kırk derece [olacağını] söyledi. Zaten [Aydın’daki hava sıcaklığı] kırk dereceden aşağı **düşmüyor.**”

*bunnā gullanılıyor. hā üslerini künē serilirdin_eveli. hindi **seriliyomaz**
beton çıktı çıkaldan bēri. II/9-15*

“Bunlar (“kilimler”) kullanılıyor[du]. Evet, eskiden [bunların] üstüne küner (“çam fıstığı”) seriliyordu. Beton çıktığından beri [bunların üstüne] **serilmiyor.**”

*hep oreyī y±leşmişlē. hep olād±dik biz_işte. sōna ālem ovū_etēni endi
döküldi arbzlā **varıyomaz** dēye. II/6-57*

“[Eski insanlar] hep oraya (“köyün eski yerine”) yerleşmişler. Biz [de] oradaydık. Sonra arabalar [oraya] **ulaşmıyor** diye herkes ovaya yerleşti.”

Metinlerimizde birinci ve ikinci çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır. Üçüncü çokluk şahıs çekiminde {-lā} şahıs eki kullanılır.

orlarĩ hinci pamıķ bilem_ellediŷomazlā galañ ya. makinası varĩ bēzē hinci.
II/8-27

“Şimdi oralarda [elle] pamuk **toplatmıyorlar** artık. Galiba şimdi [pamuk toplama] makinası var.”

hindi nē olcek üş dört çeşit yemek vā. et yēmēnden başgĩ bi şey yivomazlā
sanki. II/7-16

“Şimdi [düğünlerde] üç dört çeşit yemek oluyor. [İnsanlar] et yemeğinden başka bir şey **yemiyorlar** sanki.”

o_zman yorulmadı^k mı biz? yorulduķ dē mi? yalnız bak āsgĩ_işlē
gini_ēyimiş. hindi_yoruluyomazlā heli_emme hastalık çok. II/9-80

“Eskiden biz yorulmadık mı? Yorulduk değil mi? Ama eski işler yine [de] iyiymiş. Şimdi [insanlar] **yorulmuyorlar** ama hastalık çok fazla.”

2.6. Fiil + zarf-fiil eki {-Ip} + durur Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-Ip+durur} yapısıdır. {-Ip} zarf-fiil ekiyle geniş zaman çekimindeki *dur-* yardımcı fiilinin birleşmesi sonucunda oluşan bu yapı, Batı Anadolu ağızlarında yaygın şekilde kullanılmaktadır (Gülensoy 1985: 291).

Şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılan {*asil fiil + zarf-fiil eki (-A / -I) + turur + şahıs zamiri*} yapısına Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde sıkça rastlanmaktadır. İlk örneğine Karahanlı Türkçesi dönemi metinlerinde rastlanan bu yapı, Harezmi Türkçesi döneminde şimdiki zaman kavramını karşılayan asıl yapı hâline gelmiştir (Eckman 1988b: 205; Türk 1999: 297).

Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde de rastlanan bu yapı, söz konusu dönemde *tur-* yardımcı fiilinin ön sesindeki ünsüzün sedalılılaşmasıyla ekleşme eğilimine girmiştir (Gabain 1988: 103; Karamanlıoğlu 1994: 128; Türk 1999: 299). Bu dönem metinlerinde aynı yardımcı fiilin {-p} zarf-fiil ekiyle kullanıldığı bir örneğe de rastlanmıştır (Türk 1999: 299). Ayrıca Memlûk Kıpçakçasıyla yazılmış olan *El-kavânînü'l-küllîye li-zabti'l-lugati't-Türkiyye* adlı eserdeki iki örnekte şimdiki zamanı ifade etmek için {-A yor} yapısı kullanılmıştır (Pritsak 1988a: 119). Tarihî süreçte çeşitli ses değişikliklerine uğrayan bu yapı, çağdaş Kıpçak lehçelerinin *şimdiki zaman ifadeli geniş zaman* ekini meydana getirmiştir (Öner 1998: 164,

174). Bu yardımcı fiilin, bugünkü Kıpçak grubu lehçelerinde de hem {-A} ve {-y} zarf-fiil ekleriyle hem de {-p} zarf-fiil ekiyle kullanıldığı ve *kesin şimdiki zaman* ifade ettiği bilinmektedir (Türk 1999: 322; Öner 1998: 164, 165). Eskişehir'deki Kırım Tatarları da *tur-* yardımcı fiilini {-p} zarf-fiil eki almış asıl fiille beraber şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılmaktadırlar (Baydar 2008: 145).

Birleşik fiil şeklinde kurulan bu yapıya Çağatay Türkçesi metinlerinde de rastlanmaktadır. Bu dönem metinlerinde de sedalılaşıp eklenen *dur-* yardımcı fiili, birinci ve ikinci şahıslarda düşürüldüğü hâlde, üçüncü şahıslarda korunmuştur (Eckmann 1988a: 136; Eckmann 1988c: 242; Türk 1999: 297, 302; Akar 2006a: 216). Bu yardımcı fiil, Yeni Uygur Türkçesinde *yat-* yardımcı fiiliyle birleşerek {-vat (<-p yata turur)} şimdiki zaman ekini oluşturmuştur. Bu ekin birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde *tur-* yardımcı fiili düşürüldüğü hâlde üçüncü şahıs çekimlerinde korunmaktadır (Türk 1999: 318). Çağdaş Özbek Türkçesinde hem şimdiki zamanı hem de gelecek zamanı ifade eden geniş zaman eki, {-A / -y turur} yapısının eklenmesi sonucunda oluşmuştur (Türk 1999: 319). Özbek Türkçesinin asıl şimdiki zaman eki olan {-yap} eki de {-p yata turur} yapısının eklenmesiyle meydana gelmiştir. Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde düşürülen *tur-* yardımcı fiili, üçüncü şahıs çekimlerinde korunmuştur (Türk 1999: 320; Coşkun 2000: 129). Ayrıca *tur-* yardımcı fiili, {-p} zarf-fiil ekiyle de şimdiki zamanda süreklilik ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu durumda hem asıl fiil tabanı hem de *tur-* yardımcı fiili {(i)b} zarf-fiil ekini almaktadır (Coşkun 2000: 133).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de şimdiki zaman kavramını ifade etmek için benzer yapıların kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde şimdiki zaman kavramını karşılamak için bir yandan geniş zaman ekleri kullanılırken, bir yandan da {-A / -I} zarf-fiil eki ile geniş zamanda çekimlenmiş *dur-* ve *yor-* yardımcı fiillerinin oluşturduğu yapılardan faydalanılmıştır (Türk 1999: 304; Akar 2008a: 3). Bu dönem metinlerinde *dur-* yardımcı fiilinin {-Ip} zarf-fiil ekiyle de kullanıldığı ve bu yapının şimdiki zamanda süreklilik ifade ettiği bilinmektedir (Mansuroğlu 1988: 268; Akar 2008a: 3). Bu yapılardan {*asıl fiil + zarf-fiil eki (-A / -I) + yorur + şahıs eki*} yapısı ses olayları sonucunda değişikliğe uğrayıp Batı Türkçesinin asıl şimdiki zaman eki hâline gelirken, {*asıl fiil + zarf-fiil eki (-A / -I / -Ip) + durur + şahıs eki*} yapıları zamanla işlevliğini kaybetmiştir (Mansuroğlu 1988: 269; Ergin 1993: 280; Türk 1999: 305). Ancak, çağdaş Türkmen Türkçesinde *dur-* yardımcı fiiliyle kurulan yapılar şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır (Gülensoy 1985: 290; Kara 2012: 127; Türk 1999: 315-316; Özışık 2007: 276; Şahin 2008: 76). Söz konusu yapı, Türkiye Türkçesi yazı dilinde işlevliğini kaybetmiş olsa da ağızlarda varlığını sürdürmüştür. Ancak, ağızlarda şimdiki zaman fonksiyonuyla kullanılmaya devam eden bu yapıda farklı bir zarf-fiil eki tercih edilmiştir.

Bu yapı, Aydın ve yöresi ağızlarında bazı ses değişikliklerine uğramıştır. Bölge ağızlarında yaygın olan /r/ ünsüzü düşmesine bağlı olarak geniş zaman ünsüzü düşürülür. Bu ses olayının tesiriyle geniş zaman ekinin yardımcı ünlüsü bazen uzun telaffuz edilir.

Aydın ve yöresi ağızlarında bütün şahıslara göre çekimlenebilen bu yapı, olumsuz fiil tabanlarından sonra kullanılmaz. Birinci teklik şahıs çekimi {-n} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

*yinmiyo hanä sabälēñ aççıK yidīm gāvältülāñ **durup-durun** dēseñ olcek. I-
A/20-4*

“[Sıcak havada bir şey] yenmiyor. Sabahleyin yaptığım kahvaltıyla **duruyorum** desem olacak.”

*gēci boğazım yanmēyī başladı benim dī işde. āşamn±ñ işdim_o suya. bişirip **icip-durun**. o kekik suyūna bişirip **icip-durun**. I-A/39-65*

“Geceleyin boğazım acımaya başladı. O suyu akşamleyin içtim. Isıtıp **icivorum**. Kekik suyunu ısıtıp **icivorum**.”

*bi bū bacağ dēli kemiklemin hāpsī āryī-batī. hāpsī āryī-batī. ondañ **yatıp-durun** ahá y±de. II/8-7*

“Sadece bu bacağı değil, bütün kemiklerim ağrıyor. O sebeple yerde **yatıyorum**.”

Bir örnekte şimdiki zaman ifade eden bu yapıya ayrıca şimdiki zaman eki de getirilmiştir. Bu durum asıl fiille yardımcı fiilin anlamca kaynaşmasından ve tek fiil gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır.

*onuñ başındī **oturūT-duruyorūn**, **bakıp-duruyorun**. ēyī kötū görüyorun. I-B1/1-84*

“Sürekli televizyonun başında **oturuyorum** ve **seyrediyorum**. İyiyi kötüyü [onda] görüyorum.”

İkinci teklik şahıs çekimi {-sun} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

*orlarī hāp vādın mı sän gārī? ävāl dā **bilip-durūsun** her yerin gonusduğū. I-B/6-92*

“Sen oralara gittin mi? Her yerin konuşmasını **biliyorsun** da.”

*buydēden yapılyo. sen_onu **bilip-durusundur**. I-A/34-31*

“[Keşkek] buğdaydan yapıyor. Sen nasıl yapıldığını **biliyorsundur**.”

*ben nē d±sem oreyi alcāsın sēñ. endeginī **dutup-durūsun**. I-A/39-50*

“Ben ne söylersen oraya kaydedeceksin. İşte şunu [bana doğru] **tutuyorsun**.”

Bu yapı en çok üçüncü teklik şahıs çekiminde kullanılmaktadır. Bu şahıs çekiminde son ses durumundaki geniş zaman ünsüzü düşer ve önündeki ünlü bazen uzun telaffuz edilir.

*yāni yaylıdan ormandan herkes boroylan su get̄miş. evl̄eniñ_öñn̄ende **akıy-durı** su. II/3-82*

“[Yayladaki] herkes dağdan, ormandan boruyla su getirmiş. Evlerinin önünde su **akıyor**.”

her şeyi_öğünip-durū çocu^klā zātī. I-A1/3-201

“[Şimdi] çocuklar her şeyi **öğreniyor** zaten.”

ölü yüzü_oğarı yatıp-duru. allah gütāsıñ çocūmuz. iki_aydī, üç_aydī sāde ağzını_ğāşılān soğuyosuñ suya. ğāşılān yemek yēdiriyosuñ. I-A/11-239

“Sırtüstü öylece **yatıyor**. Allah kurtarsın çocuğum. İki üç aydır sadece ağzına kaşıkla su veriyoruz, kaşıkla yemek yediriyoruz.”

Birinci çokluk şahıs çekimi {-z} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

*pamık çoğ_ēyiyidī_emme o pamık dı hindi o du otūdu tütün gibi. hindī_ahan darilāñ yüzünū **bakıp-duruz** ğalañ cingennē gelip dī_alcağ dēye. II/7-87*

“Pamuk çok iyiydi. Ama tütün gibi pamuk da para kazandırmaz oldu. Şimdi Çingeneler gelip alacak diye mısırların yüzüne **bakıyoruz** (“mısıra bel bağladık”).”

*yāni tāvzonda görüyöruz. benim sätim mā hār gün dinl±p-durun. ğaynanası kafasını_minip-durū. ğayıntası bi yayrī. bilmen çocūnu bi ş±_tmişlā. bilmen_onu_ölü_ētmişlā. hāpsini **görüüp-duruz** bunun. I-B1/2-51*

“Televizyonda görüyoruz. Benim [uydu] antenim var, her gün [haberleri] dinliyorum. [Kimine] kaynanası eziyet ediyor, kayımpederi ayrı eziyet ediyor. [Kiminin] çocuğuna bir şey yapmışlar. Bunların hepsini [televizyonda] **görüyoruz**.”

biz_ı̇şti köv yerindī çocūm n_āpalım? işte bildiğiz gibi işineñ gaydınan
ūraşıp-duruz. I-A/12-2

“Köyde ne yapalım evladım? Bildiğiniz gibi, işlerle **uğraşıyoruz.**”

Metinlerimizde tek örneği bulunan ikinci çokluk şahıs çekimi {-suñuz} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

sizlē nahalsıñız? n_ı̇sleyip-durusuñuz? evli miñ, bekar mıñ? II/9-17

“Siz nasılsınız? **Nelleri yapıyorsunuz?** Evli misin, bekâr mısın?”

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde şahıs eki ünsüz düşmesine uğrayarak {-lā} şekline dönüşmektedir. Bir örnekte geniş zaman ekinin ünsüzü korunmuş ve şahıs ekinin etkisiyle /l/ ünsüzüne dönüşmüştür.

ondañ òda dolaplā ğurup-batīlā hōlū_ı̇şti. hazır mutfa^klā, sehbālā, her ş±lē
da kıp-durūlā. òdu du işci vā. I-A/11-15

“Orada dolapları kuruyorlar. Hazır mutfakları, sehpaları **takıyorlar.** Orada da işçiler var.”

bi duymuşlā köğ yanmış. òdan ğārī bubam òdan gelmiş. yanmış yanmış. her
*yakılāda sandıklā òle yandī gibi büsbütün òlū **durup-durullāmiş.** III/5-19*

“[Babamlar] köyün yandığını duymuşlar. Babam oradan [köye] gelmiş. [Bütün köy] yanmış. Sandıklar etrafta yandıkları gibi büsbütün **duruyorlarmış.**”

*hindī hūdan vādıñ mī_ōdū_ **oturūp-durūlādır** hindī_īsannā. I-A/56-59*

“Şuradan gidersen şimdi insanlar orada **otuyorlardır.**”

Zarf-fiil eki almış asıl fiille anlam boşalmasına uğramış {dur-} yardımcı fiilinin oluşturduğu bu yapıda, yardımcı fiilin ilk sesindeki ünsüz, zarf-fiil ekinin ünsüzünü kendine benzetebilir.

şāv^k mū mādın ävāli? n±dī şāv^k? aha lambī vādın. äsgidän lambī vādın.
*hōdū_ **asılıT-duru** bağ ğaz yakā. onuñ başındı idāra, āşamnarı. I-A/39-21*

“Eskiden elektrik mi vardı? Nerede elektrik? İşte şu lambalar vardı. Eskiden [gaz] lamba[sı] vardı. Şurada **asılı** bak, gaz yakar. Akşamları onun ışığıyla idare olunurdu.”

o ğızı kesceklēmiş, ğazandı ğaynatcaĳlāmiş, y±ceklēmiş. ēyī dėyo. öteki
duyūT-duruymuş ōda. I-A/10-79

“O kız kesceklermiş. Kazanda kaynatıp yiyeceklermiş. [Cadının kızı] tamam diyor. Öteki [kız söylenenleri] **duyuyormuş**.”

onun du yasībi çı^kmeyorū ōlum āli saĳat dėneyorū. bizim burası yafçı. āli
*saĳatsī **oturūT-duru mu**? ĳalışı^p-durū. I-B/7-63*

“Onun da bir kısmeti çıkmıyor oğlum, eli sakat deniyor. Bizim burası dedikoducu. Eli sakatsa [boş boş] **oturuyor mu**? Çalışıyor.”

2.7. Fiil + zarf-fiil eki {-Ip} + batır (<-Ip + yadır) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılan yapılardan biridir. Asıl fiile getirilen {-Ip} zarf-fiil eki ile geniş zaman çekimindeki yat-yardımcı fiilin birleşmesi sonucunda oluşur. Yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü, bölge ağızlarında yaygın olan /r/ ünsüzü düşmesine bağlı olarak düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir⁷. İki örnekte de {-Ip-batır} şeklinde geniş zaman ünsüzünün düşürülmeden kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımda, muhtemelen {-yoru} ekinin analogik etkisiyle sonda bir ünlü türemektedir. Ayrıca zarf-fiil ekinin ünsüzü, ilerleyici benzeşme yoluyla yardımcı fiilin ön sesindeki ünsüzü kendine benzetir. Bu ses olayına Türkmen Türkçesinin Salır, Gölken, Sakar ve Yomut-Günbatır ağızlarında da rastlanmaktadır (Özışık 2007: 277).

Şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılan {-Ip + bat-ır} yapısındaki yardımcı fiilin aslında yat- fiili olmadığı, Kazak Türkçesi ve Uygur Türkçesinde olduğu gibi bar- ve tur- yardımcı fiillerinin kalıplaşması sonucunda meydana geldiği şeklindeki görüş de dikkat çekicidir (Sarıkaya 2003: 68). Sarıkaya, Muğla ağızındaki gelip-batır “geliyor” örneğinden hareketle, söz konusu yapının Türkmencedeki gelip-yadır yapısıyla ilgili olmadığını, Kazak Türkçesindeki gibi gelip bara-turur yapısının ses değişimleri sonucunda gelip-batır şekline dönüştüğünü ileri sürmektedir. Ancak, diğer lehçelerdeki kullanımlar bu görüşün doğru olmadığını, aksine söz konusu yapının yat- yardımcı fiiliyle kurulduğunu göstermektedir. Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Tatar Türkçesi, Nogay Türkçesi, Özbek Türkçesi, Türkmen Türkçesi gibi çağdaş lehçelerde bu yardımcı fiille kurulan yapıların şimdiki zamanı ifade etmek için kullanıldığı bilinmektedir (Öner 1998: 167; Türk 1999: 315, 318, 320; Coşkun 2000: 132; Gülensoy 1985: 290; Kara 2012: 127; Özışık 2007: 276; Şahin 2008: 140). Anadolu’ya yerleşen Kıpçak unsurlarının da şimdiki zaman kavramı için aynı yardımcı fiili kullandıkları tespit edilmiştir. Eskişehir’deki Kırım Tatarları, {-Ip} zarf-fiil eki almış asıl fiil ile cat- (= yat-) yardımcı fiilinden oluşan yapıyı şimdiki zaman kavramını ifade

⁷ Tuncer Gülensoy, *Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki* adlı çalışmasında, Batı Anadolu ağızlarında şimdiki zaman kavramını karşılamak için Türkmencede de çok yaygın olarak kullanılan yat- yardımcı fiilinden faydalandığını ifade etmesine rağmen *patırın, vatır, batı, vati, vatı* örneklerini var- yardımcı fiilin çekimli şekilleri içerisinde göstermiştir (Gülensoy 1985: 291).

etmek için kullanılmaktadırlar (Baydar 2008: 147). Bu yardımcı fiil, başta Muğla ağız olmak üzere Batı Anadolu ağızlarında da şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır (Akar 2004: 56).

Olumsuz şekli bulunmayan bu yapı, Aydın ve yöresi ağızlarında sadece üçüncü şahıs çekiminde kullanılmaktadır. Diğer şahıs çekimlerinde bu yapıya rastlanmamıştır.

*bu yıl būdū_ılan gōsem ōdū bi dahā_oreyī vāman gāri. varıp dı **be^kl±p-**
batī sanırın. ilandāñ ōdüm sīdā. I-A/28-225*

“Bu yıl şurada yılan görsem bir daha oraya gitmem artık. [Orada] **bekliyor** [diye] düşünürüm. Yılandan ödüm kopar.”

*bizim_ıhdiyar amcamız varıdı, öldü. hocamız varıdı... guranda
ğeşmädiK_adı goman dērdi. hindi hūū ot çöp **goyup-batıllar**. III/14-100*

“İhtiyar bir amcamız vardı, öldü. [Çocuklarınıza] Kuran’da geçmeyen ad koymayın derdi. Şimdi [çocuklara] uyduruk [adlar] **koyuyorlar**.”

*iştī_o sarī boyalī_äviñ_altında benim o bizim_äv vā da. oreyī gāri
yeniden yapıdılā. üş dōt, dōt beş göz_ētdilē. hindi gāri ōlū_olūyorū ya
odulā. ōndañ ōda dolaplä **gurup-batılā** hōlū_iştī. I-A/11-15*

“İşte şu sarı boyalı evin alt tarafında bizim [eski] ev var[dı]. Oraya tadilat yaptılar. Dört beş oda[lı ev] hâline getirdiler. Şimdiki evler çok odalı oluyor ya. Orada [evin] dolaplarını **kuruyorlar**.”

2.8. Fiil + zarf-fiil eki {-I} + batır (<-I + yatır) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-I} zarf-fiil eki ile yat- yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden oluşan yapıdır. Üçüncü şahıs çekimlerinde, tasvir fiiline eklenen geniş zaman ekinin ünsüzü genellikle düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir. Birinci şahıs çekiminde ise zaman ekinin ünsüzü kendisinden sonra ünlü geldiği için muhafaza edilir. {-Ip+bat-} yapısının analojik etkisiyle yardımcı fiilin bat- şekline dönüştüğü bu yapı, {-Ip} zarf-fiilli yapıdan daha yaygındır ve tüm şahıslara göre çekimlenebilir.

Birinci teklik şahıs çekimi {-n} şahıs ekiyle yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde, kendisinden sonra ünlü geldiği için geniş zaman ekinin ünsüzü muhafaza edilir.

*gücün **ēdi-baturın** bunu gözüm görmēyi. III/5-1*

“Bunu (“bulgur ayıklamayı”) güçlükle **yapıyorum**. Gözüm görmüyor.”

*bānim_om beş dānī toruñ vā. hī om beş denī torūnum mā māşallah.
torunnarım gālin_olu-battī, āvlāni-battī. ōlū_ōlū_işte. hāpizini **görü-
baturın**_işallah. I-B/5-44*

“On beş tane torunum var. Evet, maşallah om beş tabe torunum var. Torunlarım[in bazısı] gelin oldu, [bazısı] evlendi. Öyle işte. Hepsini[n mürüvvetini] **görüyorum.**”

*bēñ ahannāñ yēr_evī misāfirlē geldiđī_onnādan **sarı-baturın** sizi. II/8-18*

“Bunların müstakil evine misafirler gelmişti. Sizin o misafirlerden [olduğunuzu] **zannediyorum.**”

Metinlerimizde ikinci teklik şahıs çekimi örneklerine çok fazla rastlanmamıştır. Sadece bir örnekte soru ekinden sonra ikinci teklik şahıs eki kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekte ikinci teklik şahıs çekimi için {-η} şahıs eki kullanılmıştır.

***anneyī-batī mın** dedīme? II/9-102*

“Söylediklerimi **anlıyor musun?**”

Metinlerimizde en çok üçüncü teklik şahıs çekimi örneklerine rastlanmıştır. Üçüncü teklik şahıs çekiminde, yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir.

*ilk_evē kireçlimī_dēdilē. sōna kemiK_ērimesī_dēdilē. ondan çöküp-durun,
bacaqlām **arıyı-batī** da. II/8-7*

“[Doktorlar] önce [bacaklarında] kireçlenme var dediler, sonra kemik erimesi [var] dediler. O sebeple çöktüm. Bacaklarım **ağrıyor** da.”

*e dede o benī_bakıyorū beñ onu_bakıyor. dedeñ di **hastī_olū_olüvəri-batī**
bu yıl. ihtiyarlık vā ölüm_galañi. II/4-33*

“Deden bana bakıyor, ben ona bakıyorum. O da bu yıl [sık sık] **hastalanıyor.** Artık yaşlandık oğlum.”

*hind±kileriñ ayran_govanda, inek_cāyrannan **savılı-batī.** ondan sōnu_garī su
evin_önde, açar_su evin_önde. buleşik_makinıda. II/9-56*

“Şimdiki insanların yayığı elektirikle [çalışıyor]. İnekler elektirikli [makinala] **sağılıyor**. Kullanma suyu, içme suyu evin önünde [akıyor]. Bulaşık[lar] makinede [yıkıyor].”

Bir örnekte, üçüncü teklik şahıs çekiminde olmasına rağmen kendinden sonra ünlü türediği için geniş zaman ekinin ünsüzü düşmemiştir. Bu örnekte yardımcı fiilden sonra türeyen düz dar ünlü, {-yuru} ekine analogik benzeşmeyle türemiş olmalıdır.

*suyü getirdik biz dēye dağıtım porüsu dēyē bi murācāt_ētdik. aşıdan bi ākıdeş salmışlā. geldi, vādık gıtdik. yoķādan suya bekçiyi çevi gē dedi. olādī başğası su **sulayı-batırı**. paldī küldū su, arılan gelen su n_olcaķ gara bulanık. II/3-120*

“Suyu [köye] getirdik ama dağıtım borusu[na ihtiyacımız var] diye [resmî makamlara] müracaat ettik. [Suyun içmeye elverişli olup olmadığını kontrol etmek için] ilçeden bir görevli göndermişler. [Onunla beraber suyun yanına] gittik. Bekçiye suyu yukarıdan çevir gel dedi. Orada başka biri tarla **suluyor[muş]**. Arktan paldır küldür akan su nasıl olur? [Tabii ki su] bulanık [akar].”

Metinlerimizde birinci ve ikinci çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır. Üçüncü çokluk şahıs çekimi {-lā} şahıs ekiyle yapılır. Bu çekimde de yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü genellikle düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir.

*hindīkilerī canınuy ğıymatını **bili-batī**. aha y±den_alı-batılā. hureyi ğō-batılā. öleyken yorulduk, yorulduk, yorulduk... öldük bayıldık. II/9-77*

“Şimdiki [insanlar] canının kıymetini **biliyor**. Şuradan [bir şey] **alıyorlar**, buraya **koyuyorlar**. Öyleyken yorulduk [diyorlar], canımız çıktı [diyorlar].”

*ölcek demiş doķtū. ē ölmedim yā iş±miz vā yā bilmen. ölmedi^k bakšana. dedeñ baken d± **üresī-batī**. gelñim vā, ğızım vā. **bakı-batılā** da evleri_ayrı. II/4-32*

“Doktor, ölecek demiş. Ölmedim, [demek ki] yiyecek ekmeğimiz varmış. Ölmedim baksana. Deden [bana] bakmak için **uğraşiyor**. Gelinim var, kızım var. Evleri ayrı [olsa da bana] **bakıyorlar**.”

*yapıyoduķ. hep ğadinnā kendi yapādē. e işti hindi demīderīlēdi_ēttirīp **geli-batılā** ya hırinnāda. ālñmizdi yazādık. sinīlēdi sareyli_ēdedik. aynı şebet dōkēdik bunnā gibi ğēne. II/7-26*

“[Eskiden düğünde tatlı] yapıyorduk. Kadınlar [tatlıyı] kendileri yaparlardı. Şimdi Demirdere’deki fırınlarda yaptırıp **geliyorlar**. [Tatlının yufkasını] elimizle açardık. Sinilerle saraylı (“yöreğe has bir tür baklava”) yapardık. Aynı şimdiki [baklavalar] gibi üzerine şerbetini dökerdik.”

Bir örnekte ise geniş zaman ekinin ünsüzü muhafaza edilmiş ve şahıs ekinin gerileyici benzeştirmesiyle /l/ sesine dönüşmüştür.

*çift sürdüm. tarlı_aldım. çalılıkları_aşdım. de gidi de. s±tinnik döşedilã
hindi. s±tini **sati-batillã** yavrım. yağını **sati-batillã** yavrım. I-B/1-15*

“[Eskiden] çift sürdüm, tarla[lar satın] aldım, [tarla yapmak için] çalılık [alanları] açtım. Şimdi [o tarlaları] zeytin [ağacıyla] doldurdular. Zeytinini, yağını **satıyorlar** yavrım.”

Son sesinde ünlü bulunan fiillerden sonra bu yapı getirildiğinde, fiilin son sesindeki ünlüyle zarf-fiil ekinin ünlüsü arasında /y/ yardımcı ünsüzü türer. Bazen bu yardımcı ünsüzün düştüğü ve yan yana gelen iki ünlünün birleştiği görülmektedir.

*hindî tãlõzondũ gõdüklãrî gibi bi yannı ±kãklã oturũ-vatî, bi yannı kadinnã
oyñ±-batî. I-A1/4-270*

“Şimdi [insanlar] televizyonda gördükleri gibi [davranıyorlar]. [Düğünlerde] bir tarafta erkekler oturuyor, bir tarafta kadınlar **oynuyor**.”

*hũdu dõt sãnã öncũ_oldu. hũdu bizim gõñsunuñ birñiñ_õlunuñ biri gız
dutdu. dõt sãnãdã dahã on sãnã mîñe almış **d±-batî**. I-A1/4-406*

“Şurada dört yıl önce [bir olay] meydana geldi. Bizim komşulardan birinin oğlu kız kaçırdı. Dört yıldır [cezaevinde]. On sene [civarında] ceza almış **diyor[lar]**.”

Bu yapı, {-Ip} zarf-fiilli yapının aksine olumsuz fiillerden sonra da kullanılabilir. Bu durumda asıl fiille zarf-fiil ekinin ünlüsü arasında /y/ yardımcı ünsüzü türer.

*iki_üş seni_oldu benim hastî_olalı. ben çocum kapıdan çıkıp da **gidimeyî**
batırın bi yağıya. soluğdan gidimeyon. II/4-53*

“Ben hasta olalı iki üç yıl oldu. [Hastalıktan dolayı] kapıdan çıkıp da bir yere **gidemiyorum**. Nefes darlığından gidemiyorum.”

*hindî_õ gadã õ nişanî yanî^klı manî^klî_ëdiyomazlã gãri. bãliyi pa^lleyorũ.
hãr şey bahalı. **ãvlãnimeyî-batîlã**. çoK_altın isdãyolã bũda. II/11-26*

“Şimdi nişanları yanıklı yapmıyorlar artık. [Öyle olunca nişan] pahalıya pathyor. Her şey pahalı. [Gençler] evlenemiyorlar. Burada [kız evi] çok altın istiyor.”

Metinlerimizde bu yapının soru ekiyle kullanıldığı iki örneğe rastlanmıştır. Bu örneklerden birinde soru eki, zaman bildiren yapıdan sonra değil geniş ünlülü zarf-fiil ekinden sonra getirilmektedir. Zaman ifadesini sağlayan *bat-* yardımcı fiili ile şahıs eki ise soru ekinden sonra gelmektedir. Diğer örnekte ise soru eki şahıs ekinden önce getirilmektedir.

*o müseFir dedi çekinī, būdu bi ötü bāri yeyimez dedi. **annevī-batī mīn** çocūm? II/9-121*

“ [Rahat davranmazsan] o misafir çekinir, bir şey yiyip içemez.’ dedi. **Anlıyor musun** çocuğum?”

*bilmen ben_orasını **bile mī batın** çocum. pıynā, çini dēniyorū_ışte. II/7-45*

“Bilmem. Ben orasını (“neden böyle dendiğini”) **biliyor muyum** çocuğum. Pıynā, Çine deniyor işte.”

Aynı yapı, birkaç örnekte bilinen geçmiş zaman ekini alarak geçmiş zamanı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu durum, asıl fiille yardımcı fiilin kalıplaşıp birleşmesinden kaynaklanmaktadır. İki fiilin tek fiil hâline geldiği bu yapı, anlam boşalmasına uğrayarak ekler gibi görevli birimler hâline gelen yardımcı fiilin, görev özelliğini de kaybederek asıl fiille kaynaşması sonucunda oluşmuştur. Bu durumda, söz konusu yapı bölge ağızlarında yaygın olan şimdiki zaman işleviyle kullanılmamakta, başka bir zaman ekini alarak o ekin bildirdiği zaman kavramını karşılamaktadır.

*yaprā ēsi^k mi **d±-batdı**? ēsi^k dāl_āmmī yaprağ. kezban gālīn yaprā ēsik dēyorū bu bizā. sāniñ_ēsi^k mi? nē dēyoñ sän? I-A/49-99*

“Bana yaprağı eksik (“deli”) mi **dedi**? Yaprak eksik değil ama. Kezban gelin, bu bize yaprağı eksik diyor. Senin [yaprağın] eksik mi? Ne diyorsun sen?”

*bānim_om beş dānī toruñ vā. hī om beş denī torūnum mā māşallah. torunnarım **gālin_olu-battī, āvlāni-battī. ōlū_ōlū_ışte. hāpizini görü-batırın_ışallah. I-B/5-43***

“On beş tane torunum var. Evet, maşallah om beş tabe torunum var. Torunlarım[in bazısı] **gelin oldu**, [bazısı] **evlendi**. Öyle işte. Hepsini[n mürüvvetini] görüyorum.”

Bu yapı, bazı örneklerde {-An} sıfat-fiil ekiyle kullanılmıştır. Bu durum da asıl fiille yardımcı fiilin kalıplaşmış birleşmesinden kaynaklanmaktadır. İki fiilin tek fiil gibi algılandığı bu yapı, aldığı zaman ekine göre şimdiki zamandan başka bir zaman kavramını karşılayabileceği gibi, fiil kök veya gövdelerine getirilen sıfat-fiil eklerini de alabilmektedir. {-An} sıfat-fiilinin kullanıldığı bu örneklerde fiilin bildirdiği hareket bir süreklilik arz etmektedir.

*çocuk -ó olan vā mānim hurdu- daḳdırıvıran dedi. ē adam, **daḳı-batannā** dutmaz d±ri. e mān nasıl yemek yiyārin hindi. I-B1/8-9*

“Çocuğum -şurada benim oğlum var- [diş] taktırıvereyim dedi. [Diş] **takanlar** (“dişçiler”) [senin damağına diş] takılmaz diyor. Ben nasıl yemek yerim şimdi?”

e nişān bōlü daḳlıdı_ışti āyni daḳlı-batan nişānnā gibi daḳlıdı. I-B/8-22

“[Eskiden] aynı [şimdi] **takılmakta olan** nişanlar gibi nişan takılırdı.”

fes, altıñdañ keydiriyolā fese. onun_üsdündem bōdan bi yazmī bāleyyolā. onun_üsdünnān duvaḲ yapıyolā galāñ, uştumları_ıtyolā üsdünā. onun_üslēni dī çekilēñ yazmılāni göyolā. uştum_o öñündeki pullū_ıldireyi-batannari_uştum deriz biz. II/13-68

“[Duvağın] altından fes giydiriyorlar. Fesin üstüne bir yazma (“başörtüsü”) bağlıyorlar. Onun üstüne duvak yapıyorlar. [Duvağın] üstüne uştumları koyuyorlar. Onun üstüne de çekilerle (“başörtüsü”) yazmalarını koyuyorlar. [Gelinin] önündeki pullu, **parlayan** (“parlak”) [süslere] uştum deriz.”

Söz konusu yapının, bir örnekte de {-Dik} sıfat-fiil ekiyle kullanıldığı görülmüştür. Tek fiil gibi algılanan bu yapının, zaman eklerini alabildiği gibi sıfat-fiil eklerini de alabildiği yukarıda belirtilmişti. Bu örnekte, fiilin bildirdiği hareketin geçmiş zamanda gerçekleştiği ifade edilmektedir.

*bizim **keyi-batdımız** gālīnni^klā tāzī dikādin_anasī. āvāl gadāfī fisdanı vādın. gadāfī olūdun gālīnnimiz. dova^klālādın pullū_allarnan. türlü türlü yazmılara dizālā bōlä. onu bōlü_annıñdan_ēdālā. altın daḳālādın_annıña. I-A/51-33*

“Bizim **giymiş olduğumuz** gelinlikleri terzi dikerdi. Eskiden kadife elbise vardı. Gelinliğimiz kadife[den] dikilirdi. [Başımıza] allı pullu duvak yaparlardı. Çeşit çeşit yazmaları [almımıza] dizerlerdi. [Onun üstüne] altın takarlardı.”

2.9. Fiil + zarf-fiil eki {-I} + vadır (<-I + batır) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için yaygın olarak kullanılan {-I+yadır} yapısının ses değişikliğine uğramış şeklidir. Yardımcı fiilin ön sesindeki /y/ ünsüzü, {-Ip} zarf-fiilli yapının analogik etkisiyle önce /b/ ünsüzüne, sonra sızıcılaşak /v/ ünsüzüne dönüşmüştür. Ayrıca, yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü genellikle düşer ve önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olur. Bölge ağızlarında önceki iki yapıdan daha yaygın olan bu yapı, tüm şahıslara göre çekimlenebilmektedir.

Birinci teklik şahıs çekimi {-n} şahıs ekiyle yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde, kendisinden sonra ünlü geldiği için geniş zaman ekinin ünsüzü muhafaza edilir.

benim konuşuv±dīm bu. kendi dādīmī_ anadı-vatırın. II/8-21

“Benim konuşacağım [şey] bu [kadar]. [Anca] kendi derdimi anlatıyorum.”

tatarmemiş diyesiyī gādā kötū_oluyorū. hā kötū kötū. kaç_īsannādan duyū-vatırın. tatmemiş nēy_ acab dēyolā. I-A/43-20

“Tatarmemiş deyince kötü oluyor. Evet, kötü. Kaç kişiden duyuyorum. Tatarmemiş ne acaba diyorlar.”

İkinci teklik şahıs çekimi, bazen zamir kaynaklı {-sın} ekiyle bazen de iyelik kaynaklı {-n} ekiyle yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde, geniş zaman ekinin ünsüzü bazen düşer ve önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olur. İki örnekte ise geniş zaman ekinin ünsüzü düştüğü hâlde önündeki ünlünün kısa telaffuz edildiği görülmektedir.

beyāndīm gibī yī içärin d±r. sän nē iyi-vatın, nē içi-vatın, nē duruyorun dēmez gızım d±rī. kändī_ölumdan_ēyī_çıkdi_ēlī_ōlu d±rī. I-B1/6-51

“İstedğim gibi yiyip içiyorum. Kızım, sen niye iyorsun, niye içyorsun, niye duruyorsun demez. Elin oğlu kendi oğlumdan daha iyi çıktı.’ diyor.”

tā suyu dārmāncikdī_ış±y gālīyuru, parālī_ içi-vatısın. I-B1/7-28

“[Su] tâ Değirmencik’ten geliyor. Suyu parayla içyorsun.”

sēñ onnāñ n_±ydīni bilip-durūsın dēmiş. nēyī beni soru-vatın dēmiş. II/9-12

“‘Sen onların ne olduğunu biliyorsun. Niye bana soruyorsun?’ demiş.”

Metinlerimizde en çok üçüncü teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmıştır. Bu şahıs çekiminde yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü daima düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir.

*on deni äv_ōsa gini az **geli-vatī**. II/9-71*

“On tane ev[leri] olsa yine de [insanlara] **az geliyor** (“yetmiyor”).”

*hindi keşgā bilen makineylī_āzīyolā a gaççım. keşgeK_āzmāsini̇ bilen **bilmeyī-vatī** gızaṅ hindi. I-A1/3-124*

“Şimdi keşkeği dahi makineyle yapıyorlar kardeşim. Şimdi[ki] insanlar [elle] keşkek yapmayı dahi **bilmiyor[lar]**. ”

*sēñ onun başindekılāṅ n_±ydīni biliyoma mıṅ demiş. evelī būdaykan buynuzdun hindi gözüne mi **ğacı-vatī** buynuzlā demiş. II/9-10*

“[Adam, kızına] ‘Sen onun (“keçinin”) başındakilerin ne olduğunu bilmiyor musun? Önceden [sen] buradayken (“sen evlenmeden önce”) boynuzdu, şimdi gözüne mi **batıyor** boynuzlar?’ demiş.”

Metinlerimizde birinci çokluk şahıs çekimine bir örnekte rastlanmıştır. Zamir kaynaklı {-z} şahıs ekiyle yapılan bu çekimde, geniş zaman ekinin ünsüzü düştüğü hâlde önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olmamıştır.

*kendi sığlāmız vardın, onnarī baķarıdıķ. hincī çökdük. eli **baķı-vatız** galan kim gälcek, kimnen gonuscaz dēye. II/8-15*

“[Eskiden] kendi sığırlarımız vardı, [onlara] bakıyorduk. Şimdi elden ayaktan düştük. [Acaba] kim gelecek, kiminle sohbet edeceğiz diye kapıya **bakıyoruz** (“bekliyoruz”) artık.”

Metinlerimizde ikinci çokluk şahıs çekimine de bir örnekte rastlanmıştır. Zamir kaynaklı {-sıyız} şahıs ekiyle yapılan bu çekimde, geniş zaman ekinin ünsüzü düşmüş ve önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olmuştur.

*biliyoz **d±-vatısınız** olādı çul bölü çul vā mıdı? II/9-1*

“Biliyoruz **diyorsunuz**. [Sizin] oralarda böyle çul (“keçi kılından yapılmış kilim”) var mı?”

Metinlerimizde iki örnekte görülen üçüncü çokluk şahıs çekimi, {-lā} şahıs ekiyle yapılır. Bu çekimde de yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir.

dā bağarası yanına, sökü yanına darı kesi giderdik. ak darı ekeleridin_eveli. hindi pamuk_ek-ı-vatılā galañ ya. II/9-35

“Tâ Bağarası tarafına, Söke tarafına mısır biçmeye giderek. Eskiden ak mısır ekerlerdi. Şimdi [onun yerine] pamuk **ekiyorlar**”

*allah kapı baqdımasıñ, çok zö. ölü bi gömşü vā amcölu, kaqımeýö. zor. çoluğ çocuk bazı ırında bazı gırında dedıñ. n±den gālip baqceklē sänä. kändi_ışını **göremey-ı-vatılā**. I-A/44-41*

“Allah [yatırıp da] kapıya baktırmasın, çok zor. Öyle [yatalak} bir komşumuz var, [aynı zamanda] amcamın oğlu [olur], [ayağa] kalkamıyor. Zor. Çoluk çocuk kendi işiyle meşgul oluyor. Gelip [de] nasıl bakacaklar. Kendi işlerini **göremiyorlar** (“işleriyle başa çıkamıyorlar”).”

Metinlerimizde bu yapının soru ekiyle birlikte kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır. Şimdiki zaman ifadeli bu yapıda soru eki, zaman bildiren yapıdan sonra getirilmektedir. Ancak, şahıs eki soru ekinden sonra gelmektedir. Ayrıca bu yapıyla kurulmuş cümlelerde soru kelimeleriyle de soru anlamı verilebilmektedir.

*kögü bi adam gāsi müseFir gāse hemen_alı gālī yēmēni yedirī içirī. kim_olūsü_ōsun. baq bu iyi, bu kötü, bu hōlü demezdi. aldınnan_ävī gālīdi. ne dedi **bili-vatı mıñ** bene beni alasıyī. II/9-116*

“[Beyim], köye bir misafir gelse hemen eve getirir, yedirir içirir[di]. Kim olursa olsun. Bu iyi, bu kötü demezdi. [Hemen] alıp eve getirirdi. Benimle evlenince bana ne dedi **biliyor musun**.”

Aynı yapı, bir örnekte geniş zaman çekiminde olmasına rağmen bilinen geçmiş zamanı ifade etmek için kullanılmıştır.

genşlē galmeyo. bānim üş_ōlanı dedim bān hēç_olmassı sırleyivēriz. hōlü_üş deni_ōlanı äv yapcez dedik. üçü dū bureyī_eni-vatı. ē bānım yanımdı hēşbirī_yo_ı hindi. I-A1/3-26

“Gençler [yukarıdaki köyde] kalmıyorlar. Hiç olmazsa üç oğluma da ev yaparız, [evlerini] yan yana sıralayıveririz diye düşündük. Üçü de buraya **indi** (“**verleşti**”). Şimdi hiçbirini bizim yanımızda değil.”

Bir örnekte de bilinen geçmiş zaman ekini alarak geçmiş zamanı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yapıda asıl fiille yardımcı fiilin kalıplaşarak birleştiği ve tek fiil gibi algılandığı, bu sebeple de zaman ekleriyle sıfat-fiil eklerini alabildiği yukarıda belirtilmişti.

ğonuşcēseñ oreyĭ vā. tabĭ ya biziñĭli ğonuşu-vatdın yaşı ğadınnarlan_ēyi.

I-B/5-18

“[Onlarla] konuşacaksan oraya [da] git. Tabii bizimle -yaşlı kadınlarla-
konuştun. İyi [oldu].”

Bu yapı, birkaç örnekte {-An} sıfat-fiil ekiyle kullanılmıştır. Bu durum da asıl fiille yardımcı fiilin kalıplaşmış birleşmesinden kaynaklanmaktadır. {-An} sıfat-fiilinin kullanıldığı bu örneklerde fiilin bildirdiği hareket bir süreklilik arz etmektedir.

ōlum mā hūda. iştĭ_o ğonuşū-vatan_ōlan benim. I-A/57-2

“Şurada oğlum var. İşte şu **konuşan** [kişi] benim oğlum.”

āvālĭ_āmmĭyörük gib±dĭ burası. āvālĭ herkäsĭñ ğoyūnu vardı, ğeçĭşi vardı.

herkäs o dā ğörünü-vatan dağ maldan ğörünmāzdi. I-B1/6-138

“Eskiden bura[daki herkes] yörük gibiydi. Eskiden herkesin koyunu, keçisi vardı. Şu **görünen** dağ, hayvan [çok olduğun]dan görünmezdi.”

*alıp yörümü bizĭ dedim. nērālĭdin belĭsiz dedim. kötü mü demişim? ē olu-
vatan çoK_arı y±de. bālli mĭ_olū? duyuyoz. iradyolādan duyūyoz,
tālāğizondan duyūyoz tā hannādan. I-A/43-33*

“Bizi [arabaya] bindirip de kaçırma[yasın], nerele olduğun [dahi] belli değil dedim. Kötü [bir şey] mi demişim? Ortalıkta **olan** çok [olay var] (“Her şey olabilir”). [Ne olacağı] belli mi olur? [Kötü olayları] radyolardan, televizyonlardan duyuyoruz.”

Söz konusu yapının, iki örnekte {-Dik} sıfat-fiil ekiyle kullanıldığı görülmüştür. Bu örneklerde, geçmiş zaman ifadeli sıfat-fiil ekine rağmen fiilin bildirdiği hareket süreklilik arz etmektedir.

*mān_ōtākĭ_köğdānĭ_ōlum dā sırıdamlı, ğadĭdamĭ d±-vatdıkları
köğdānin. yolaltı köğü. I-B1/6-72*

“Ben [aslen] diğer köydenim oğlum. Sıradamlı, Kadıdamı **dedikleri** köydenim. [Şimdiki adı] Yolaltı.”

*iki türlü suyūmuz. ğullanı-vatmız su ayrı, işmi suyūmuz ayrı. yavañ suyu
işmēyoz. II/9-58*

“Suyumuz iki çeşit. [Diğer işler için] **kullandığımız** su ayrı, içme suyumuz ayrı. Tatsız suyu içmiyoruz.”

2.10. Fiil + zarf-fiil eki {-Ip} + bakır (<-Ip + batır) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-Ip+bakır} yapısıdır. {-Ip+yatır} yapısının ses değişikliğine uğraması sonucunda meydana gelen bu yapıdaki yat- yardımcı fiili, önce {-Ip} zarf-fiil ekinin etkisiyle bat- şekline dönüşmüş, sonrasında yerini ses benzerliği olan bak- fiiline bırakmıştır.

Kullanımı {-I} zarf-fiilli yapıya göre sınırlı olan bu yapı, olumsuz fiil tabanlarına getirilmediği gibi şahıslara göre de çekimlenmez. Metinlerimizde, söz konusu yapının üçüncü şahıs çekimi dışındaki örneklerine rastlanmamıştır.

*beni ğonuşdurüyolā olum kemariyī **aldırıp-bakīlā** bak.* I-A1/3-183

“Oğlum, beni konuşturuyorlar. Bak, [sesimi] kameraya **kaydediyorlar**.”

*kütükde tahsin geçiyon ğāri ben. aslında būdu ş±dēlē ihsan bilīlē. hindi asğeden geldīm zaman bāzı āķıdeşlē vādı. selam sabah bōlü tahsin çavuş **n. āpīp-bakī** dēyolā.* II/3-154

“[Benim adım] nüfus kütüğünde Tahsin diye kayıtlı. Aslında burada [adımı] İhsan diye biliyorlar. Askerden geldiğim zamanlarda bazı arkadaşlarım [köylülerimle] selam [gönderiyorlardı]. Tahsin Çavuş **ne yapıyor** [diye] soruyorlar[mış].”

*çóK evlā **yapılıp-bakī** hindī **ōlādā**.* I-A/20-41

“Şimdi oralarda çok ev **yapılıyor**.”

Bir örnekte, şimdiki zaman ifadeli bu yapının ayrıca şimdiki zaman eki aldığı görülmektedir. Bu durum, asıl fiille yardımcı fiilin kalıplaşmış tek bir fiil gibi algılanmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

*anī alī **bayılıp-bakīyo mun** **ūlen?** yat yat ēñ±sī yat açık dinlen.* I-A1/3-182

“Ana! Ali [yorgunluktan] **bayılıyor musun?** En iyisi biraz yat, dinlen.”

2.11. Fiil + zarf-fiil eki {-I} + bakır (<-I + batır) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-I} zarf-fiil eki ile yat- yardımcı fiilinin geniş zaman şeklidir. Bu yapıdaki yat- yardımcı

fiili, önceki {-Ip+bat-} yapısının analogik etkisiyle bat- şekline dönüşmüş, sonrasında yerini ses benzerliği olan bak- fiiline bırakmıştır. Kullanımı {-Ip} zarf-fiilli yapıdan daha yaygın olan bu yapı, olumsuz fiil tabanlarına getirilmez.

Birinci teklik şahıs çekimi {-n} şahıs ekiyle yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde, kendisinden sonra ünlü geldiği için geniş zaman ekinin ünsüzü muhafaza edilir.

tüşü yapcam. **be^kmez_edi-bakırın** bi yandāñ. işdi benim_ışlā böle. göcu
ğālāñ_ışi. I-A/40-2

“Turşu yapacağım. Bir yandan da **pekmez yapıyorum**. İşte benim işlerim bunlar. Yaşlı kadınların işi [bu].”

óndan sōnā bān üzüm **ciğneyi^ñ-bakırın** ó subay_olcağ torünümü. bē^kmez_étcez. I-A/27-64

“O zaman, subay olacak torunumla üzüm **ciğniyor[d]um**. Bekmez yapacak[tık].”

hindī_eyiñin gāri. n_+delim_ışti bölü bölü **idāri_edi-bakırın**. I-A/33-36

“Şimdi iyiyim artık. Ne yapalım, işte böyle **idare ediyorum**.”

İkinci teklik şahıs çekimi, iyelik kaynaklı {-η} ekiyle yapılmaktadır. Metinlerimizde iki örneği bulunan bu şahıs çekiminde, geniş zaman ekinin ünsüzü düşer ve önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olur. Bu örneklerden birinde, söz konusu yapı soru kalıbındadır. Geniş zaman ünsüzü son ses durumunda olduğundan düşmüş ve ünlü uzamamsına sebep olmuştur. Diğer örnekte ise ünlü uzunluğunun sebebi vurgudur.

anā! sen benim sesimi **aldırı-bakī mīñ**? gāş, ben gonusmacam_o zaman.
I-A/27-14

“Ana! Benim sesimi **kaydediyor musun**? O zaman ben konuşmayacağım.”

onū toğturlā bilī göcü_adam. sēñ hasdalı^k mı **soru-bakīñ**? ó bilgi_areyon
dēyorū, sēñ hasdalı^k sorıyoñ. I-A/27-115

“Yaşlı adam, onu doktorlar bilir. Sen hastalık mı **soruyorsun**? O [buranın konuşmasıyla ilgili] bilgi arıyorum diyor, sen [ona] hastalık[la ilgili şeyler] soruyorsun.”

Metinlerimizde en çok üçüncü teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmıştır. Bu şahıs çekiminde yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü bazen düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir. Üç örnekte ise söz konusu yapının sonunda düz dar bir ünlü türediği ve bu sebeple geniş zaman ekindeki ünsüzün korunduğu görülmektedir.

*ötü_üzü ğızgili ğitd̄idim. cannām **cıki-bakī**. gelimedim. n_āpalım.
yörümēyon. zornan dēynēnen varıK geldim. I-A/35-1*

“[Köyün] diğer tarafına kızıma gitmiştim. [Yorgunluktan] canım **cıkıyor**. [Kolayca] gelemedim. Yürüyemiyorum. Bastonla zar zor gidip geldim.”

*sāniñ yanıġı_ıřcaķ **gül-ıbaķı** ākañı ya. az aççık hōlesini ğek huna,
sandāleñe. I-A/46-1*

“Senin yanına, sırtına güneş **geliyor** ya. Sandalyeni şöyle birazcık çek.”

*baķ bu örü bureyi_aşā **sallanı-bakı** dē mi? çóvalıñ_ıaltındı ğalmış. bölü
sarınıK-ġalirıñ. I-A/27-35*

“Bak bu [saç] örgü[sü] buradan **sallanıyor** değil mi? [Kömür] çuvalının altında kalmış. [Çuvalı sırtıma] sarıyor[du]m.”

İki örnekte yardımcı fiilden sonra bir ünlü türemiştir. Bu ünlü, {-yuru} ekine analogik benzeşmeyle türemiş olmalıdır.

*bölü_elindekini çekdi. bi yo dü sōna **calı-bakırı**. benim aynı dēd̄i^klēm ōdan
cıki-bakırı. I-A/39-57*

“[Torunum benim konuşmalarımı] elindeki alete kaydetmiş. Sonra [baktım ki aletin kaydettiklerini] **calıyor**. Söylediklerimin aynısı o aletten **cıkıyor**.”

*ōdāñ örüm n±dēsı_örüm baķ, örüm ko^pmuř bi yanınıñ bi yanı sallandı
ġaldı bölü_asılı-v±d̄idim. sātı avızlıķdan hataş du^tmuş, **yanı-bakırı**. I-A/27-46*

“Sonra [saçımın] örgü[sü] kopmuş. Böyle çekiverdiydim, bir tarafı [elimde] sallanıp kaldı. Zaten [tam sönmemiş] odun kömürü [yüzün]den [saçım] ateş almış, **yanıyor[du]**.”

Metinlerimizde birinci çokluk şahıs çekimine bir örnekte rastlanmıştır. Zamir kaynaklı {-z} şahıs ekiyle yapılan bu çekimde, geniş zaman ekinin ünsüzü korunmuştur.

nēden gülceklē. gülünce^k bi ş± mi d±-bakırız biz. I-A1/7-67

“Neden güleceklermiş. Biz gülünecek (“komik”) bir şey mi söylüyoruz.”

Metinlerimizde ikinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

Üçüncü çokluk şahıs çekimi, {-lā} şahıs ekiyle yapılır. Bir kaynak kişiden derlenen metinde dört örneğine rastladığımız bu çekimde de yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünsüzü düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir.

ōnnā yatıt-durūmuş. aş hurū-bakīlā hindi ōde de. o ölen_adamıñ yanını gi^tce^klē. seni gi^tcek mi_acabı dēyi-bakīlā. vādem hazīlāñ. onnā hazīlanī-bakīlā, aslanī hurū-bakīlā. I-A/35-50

“[Gittiğimde] onlar uyuyormuş. Şimdi orada yemek yapıyorlar. Ölen kişinin evine [taziyeye] gidecekler. Senin gidip gitmeyeceğini soruyorlar. Gideceksen hazırlan. Onlar hazırlanıyorlar, yemek yapıyorlar.”

Metinlerimizde bu yapının soru ekiyle birlikte kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır. Şimdiki zaman ifadeli bu yapıda soru eki, zaman bildiren yapıdan sonra getirilmektedir. Ancak, şahıs eki soru ekinden sonra gelmektedir.

anā! sen benim sesimi aldırı-bakī mīñ? ğaş, ben ğonuşmacam_o zaman. I-A/27-14

“Ana! Benim sesimi kaydediyor musun? O zaman ben konuşmayacağım.”

Bu yapı, bir örnekte {-An} sıfat-fiil ekiyle kullanılmıştır. Bu durum da asıl fiille yardımcı fiilin kalıplaşmış birleşmesinden ve tek fiil gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır. {-An} sıfat-fiilinin kullanıldığı bu örnekte fiilin bildirdiği hareket bir süreklilik arz etmektedir.

būdū cāmī mā. tamam oreyī deil, yoķāsındı aynī_o yoldan gi^tcāsıñ, aynī_ōdan. o yeñī cāmi yapılı-bakan y±di ğayvī vādī. orey vā. I-A/36-16

“Şurada da cami var. Tamam, oraya değil, üst tarafında aynı yoldan gideceksin. Yeni cami yapılmakta olan o yerde kahvehane var. Oraya git.”

Bu yapı, bir kaynak kişiden derlenen metindeki iki örnekte herhangi bir ek almadığı hâlde {-dik} sıfat-fiil eki işleviyle sıfat gibi kullanılmıştır. Bu örneklerden birinde, söz konusu yapının üçüncü çokluk şahıs iyelik ekiyle çekimlendiği görülmektedir.

kirāz dēyorū ya. ülen kirāz hu bizim dēyi-bakīları kirāz bū. işti_ōda. hu irāşalīlāñ gidi-bakī y±. I-A/27-80

“Kiraz[lıyım] diyor ya. Bizim [komşu köylülerin] dedikleri Kiraz bu. İşte şu tarafta. Şu İraşalılarım [gelip] gittiği yer.”

Bu yapı, bir örnekte {-kana} zarf-fiil ekiyle kullanılmıştır. Aslında ek fiile getirilen bu zarf-fiil eki, isimlerden ve çekimli fiillerden sonra kullanılabilir. Asıl fiille yardımcı fiilin kalıplaşıp birleştiği ve tek fiil gibi algılandığı bu örnekte, herhangi bir zaman eki bulunmamasına rağmen geniş zaman ifade edildiği görülmektedir.

*sofıundan ğāri hākāz burıyı bi köğ dutmuş. köğ_ommuş ğāri. sen yapmışın,
ben yapmışın, ó **yapı-bakıkana** çobannar köğü... I-A/32-35*

“Sonradan herkes burayı köy edinmiş. Burası köy hâline gelmiş. Sen [ev] yapmışsın, ben [ev] yapmışım, o [ev] **yaparken** Çobanlar köyü [meydana gelmiş].”

Bu yapı, hikâye birleşik zaman çekiminde de kullanılır. Bu durumda, geçmişte süreklilik arz eden bir hareket veya işi ifade eder.

*hu dağdı kâsdinelīm mā benīm. orayā irāntı toplumā gitdim hinci. ōdan
gâldim. yorgunnūnan **yatı-bakıdım** namazçımı ğıldım da. I-A/27-55*

“Şu dağda kestane bahçem var. Oraya çalı toplamaya gittim. Şimdi oradan geldim. Namazımı kıldım. Onun yorgunluğuyla **yatıyordum**.”

*ēdi-bağı d±riz. çapı **ğazı-bakıdın**. balcanbalı **ēdi-bakıdın**. meselē **arıK_ēdi-
bakıdıñ**. çāşaf **yıkeyı-bakıdıñ**. çoval **yıkeyı-bakıdıñ**. çameşir **yıkeyı-bakıdın**.
I-A/14-144*

“Biz yapıyor deriz. [Mesela] **çapa yapıyordu**, patlıcan böreği **yapıyordu**, **ark açıyordu**, çarşaf **yıkıyordu**, çuval **yıkıyordu**, çamaşır **yıkıyordu** [deriz].”

2.12. Fiil + zarf-fiil eki {-Ip} + barır Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-Ip+barır} yapısıdır (Gülensoy 1985: 291). Aslında bu yapıdaki yardımcı fiil *var-* fiilidir. Yardımcı fiilin ön ses ünsüzü, zarf-fiil ekindeki ünsüzün etkisiyle /b/ sesine dönüşmüştür. Genellikle *git-* fiiliyle kullanılan bu yapı, Aydın ve yöresi ağızlarında diğer yapılar kadar yaygın değildir. Denizli ve Muğla sınırına yakın olan Karacasu ve Bozdoğan ilçelerinde kullanılmaktadır. Bu yapının Denizli ağızlarında şimdiki zaman işleviyle yaygın şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir (Tok 2002: 134). Aynı yardımcı fiil, Türkmen Türkçesinde de süreklilik ifade etmek için kullanılmaktadır (Şahin 2008: 34-35).

*mejdeñyatındā ākek tāmşısınıñ ba^kmeñy **giP-barız** d±dik. I-A/55-19*

“ ‘Düğün yerine erkek[lerin] eylencesine bakmaya **gidiyoruz**.’ derdik.”

*oƙarı kimin_oryi gidiyorülāsa. dāzāsıǵilı **gidip-barilādır** sultangilä. I-B/5-73*

“Yukarıya, kimin oraya gidiyorlarsa [artık]. Teyzesigile **gidiyorlardır.**”

*ävāli her ş± boludu. hindī her ş± ǵıdaldı_ölum. nēden dē. bi doǵuz ǵälñerñyorū, tamam yiyiP_ıçñyorū, **gidiP-barñyorū** parçılayıp da. I-B1/6-133*

“Eskiden her şey boldu ama şimdi azaldı oğlum. Neden dersen domuz geliveriyor, [mahsülün] hepsini yiyor, parçalayıp **gidiyor.**”

2.13. Fiil + zarf-fiil eki {-Ip} + yürür Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-Ip} zarf-fiil eki ile geniş zamanda çekimlenmiş yürü- yardımcı fiilinden oluşan yapıdır. Aynı yapıya diğer lehçelerde de rastlanmaktadır. Kazak Türkçesinde *kesin şimdiki zaman* terimiyle adlandırılan bu yapı, {-p / -A / -y} zarf-fiil ekleriyle jür- yardımcı fiilinden oluşmaktadır. Kırgız Türkçesinde ise {-p} zarf-fiil ekiyle cürö- yardımcı fiilinden oluşmakta ve *birleşik şimdiki zaman* terimiyle adlandırılmaktadır (Öner 1998: 164-165). Özbek Türkçesinde de yürü- yardımcı fiili {-(i)b} zarf-fiil ekiyle birlikte şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılmaktadır (Coşkun 2000: 133). Eskişehir'deki Kırım Tatarları da {-Ip} zarf-fiil eki ile cür- (~yürü-) yardımcı fiilinden oluşan yapıyı şimdiki zaman fonksiyonuyla kullanmaktadırlar (Baydar 2008: 146).

Metinlerimizde, bu yapının birinci teklik şahısta kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır. Bu çekimde {-n} şahıs eki kullanılmıştır.

*işti muncāzlarıñ yandı **sıǵınıp-yörün** män_eyiñkötü. I-B1/7-32*

“İşte iyi kötü bunca ağızların yanına **sıgınıyorum.**”

Metinlerimizde, ikinci teklik şahıs çekimine rastlanmamıştır.

Bölge ağızlarında, üçüncü teklik şahıs çekimi diğer şahıslara nazaran daha fazla kullanılmaktadır. Metinlerimizde, bu yapının üçüncü teklik şahısta kullanıldığı üç örneğe rastlanmıştır.

*bi o nāzilliyiñ gitdi, bi o yatıkanı, bi o müleyiñ **ǵāzip-yörü.** ābēsiñ ǵavǵi_édñyo, bān ǵavǵi_édñyon_arıdı duşman_olñyorū. I-A1/5-12*

“[Küçük oğlum] önce Nazilli'ye taşındı. [Sonra] Yatağan'a [yerleşti]. [Şimdi de] Muğla'da [yaşiyor]. [Oradan oraya] **geziyor.** Ağabeyi nasihat ediyor, ben nasihat ediyorum. [Bir şey söyleyince bize] kızıyor.”

*bağ dādāñ sēkiz yıl_öldü_ölālī sēkiz yıl_öldü. yaşār, tah bu yıl gāldi
düşümdä, ğıyı gitdik... o dü dedī ki b±girimizi dedi h±bilerimizi_ardalum
dī_ölü gidelim barab dedi bağ bēne. tah vīrā ólları_üresip-yörü, tarlılara.
I-B/1-32*

“Deden öleli sekiz yıl oldu. Yaşar, daha bu yıl rüyamda gördüm. [Beraber] tarlaya gittik. Bana heybeleri ata yükleyelim de beraber gidelim dedi. Hâlâ tarlalarla **uğraşiyor.**”

*onun du yasībi çī^kmeyorü_ölum āli saķat dēnēyorü. bizim burası yafçı. āli
saķatsī_oturüt-duru mu? çalışı^p-durü. ölü dēmēyöllā. nē yapalım.
nē_āpcaķ? işti bu işi **yapıp-yörü** ğāri. başğı bi iş ya^pmeyorü_ölum. I-B/7-
64*

“Onun da bir kısmeti çıkmıyor oğlum, eli sakat deniyor. Bizim burası dedikoducu. Eli sakatsa [boş boş] oturuyor mu? Çalışıyor. [Ama] öyle demiyorlar. Ne yapalım. Artık bu işi **yapıyor.** Başka bir iş yapmıyor oğlum.”

Metinlerimizde, bu yapının birinci çokluk şahısta kullanıldığı iki örneğe rastlanmıştır. Bu örneklerde {-z} şahıs eki kullanılmıştır.

*burlādı bizim bi işimiz yoK_ölum. män bi işi gitmiyorün zattañ. bi allahī
şükür, kändimiz yiyip içip **kaķıp, yatıp-yörü.** başğı b_ışimiz yoķ. I-B1/6-3*

“Bir işimiz yok [artık] oğlum. Ben hiç işe gitmiyorum zaten. Allah’a şükür [kendi ihtiyaçlarımızı görebiliyoruz]. Yiyip içip **yatıp kalkıyoruz.** Başka bir işimiz yok.”

*ışti buncāzıñ yandı **sığınıp-yörü.** buncāzıñ dı bi olan çocū vā, ğulacī
duymāri, accıķ dili dī_ölüm_āri. I-B1/7-11*

“İşte buncağızın yanında **sığınıyoruz.** Buncağızın da bir oğlu var. Kulakları duymuyor. Konuşamıyor da.”

Bir örnekte ise olumsuz fiil tabanına getirilen ve birinci çokluk şahısta çekimlenen bu yapı, geniş zaman işleviyle kullanılmıştır.

*pusat yākecez d±dik. hanē çameşī yücez dēmezdik de pusat yākicez böyün
d±dik. ölü d±dik āsgidēñ. hanī çameşī mameşī **dēp-yōmezdik** de ölü d±dik.
I-A/11-205*

“Pusat yıkayacağız derdik. Hani çamaşır yıkayacağız demezdik de pusat yıkayacağız bugün derdir. Hani çamaşır **demezdik** de öyle derdik.”

Metinlerimizde, ikinci ve üçüncü çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

2.14. Fiil + zarf-fiil eki {-Ip} + bürür (<-Ip-yörür) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılan {-Ip+yörü-} yapısının ses değişikliğine uğramış şeklidir. Yardımcı fiilin ön sesindeki /y/ ünsüzü, zarf-fiil ekindeki ünsüzün etkisiyle /b/ sesine dönüşmüştür⁸. Aynı yapı, Muğla ağızlarında da şimdiki zaman fonksiyonuyla kullanılmaktadır (Akar 2001: 8; Akar 2004: 60).

Bu yapının birinci teklik şahıs çekimi {-n} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

*iscā çıkdım mī tāsīyon. hindi māmādiñ_äviñ yannī nahal varın **dēP-börün**.*
I-B1/5-67

“Sıcağa çıkınca tansiyon[um yükseliyor]. Şimdi ‘Mehmet’in evinin yanına nasıl gideceğim.’ di[ye **düşünü**yorum.”

*eyñin_ışti **güzip-börün** gaymām.* I-B/1-3

“İyiyim [şükür]. **Geziyorum** (“ayaktayım”) işte.”

*ädrāmitdeğmīñ yannı gidiyorun. orlādī durup gāliyorun. gızımñ yannı gidiyorun. orlādī_durup gāliyorun. işti_ölü_ölü **yaş±p-börün** ölüm.* I-B/5-35

“Edremit’teki oğlumun yanına gidiyorum. [Orada biraz] kalıp geliyorum. Kızımın yanına gidiyorum. [Orada da biraz] kalıp geliyorum. İşte böyle böyle **yaşıyorum** oğlum.”

Metinlerimizde ikinci teklik şahıs çekimine rastlanmamıştır.

Metinlerimizde, bu yapının üçüncü teklik şahısta çekimlendiği üç örneğe rastlanmıştır. Bu örneklerden ikisi, bağlama göre üçüncü çokluk şahıs anlamı taşımaktadır. Ayrıca örneklerden birinde, şimdiki zaman ifade eden yapıya ayrıca şimdiki zaman eki getirilmiştir.

*orlādī_oquannarıñ bazısı bayā hocū mucu oldulā ginä. çalışanı. çalışmıyan bi ş± dī_olmadı. ölū hindī **güzīP-börü** burlādī_ışdā.* I-B/6-35

⁸ Tuncer Gülensoy, *Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki* adlı çalışmasında, *börün*, *börüz* örneklerini var- yardımcı fiilinin çekimli şekilleri içerisinde göstermiştir (Gülensoy 1985: 291).

“Oralarda okuyanların bazısı -[derslerine] çalışanlar- öğretmen oldu. Çalışmayanlar bir iş [sahibi] olamadı. Şimdi buralarda [boş boş] **geziyor[lar]** işte.”

gozāmız çamlādı fıstı^klarī dökerīdik, gätirīdik. e bizdēñ ğaldı ğalañ. bunnā işleyip-börüyorū hincī torunnar. vēriyollā, işleyollā dı vēriyollā bize. II/8-33

“[Eskiden] çamlarda[ki] fıstıkları toplayıp getirirdik. Bizden geçti artık. Şimdi torunlar **işliyor[lar]**. İşliyorlar, bize de veriyorlar.”

*görümcesi, ğayınnası bi dayaK ativ±mişlā. hē yā çocū alīK ğitcāsij, gōK ğalcāsij dēyi. hōlü **yörüp-börū** ilk adamdan çocū vā. I-A/45-74*

“Görümcesi, kaynanası çocuğu götürüp bırakacaksın diye bir güzel dövmüşler. İlk eşinden çocuğu var, [yeni yeni] **yürüyor.**”

Metinlerimizde, bu yapının birinci çokluk şahısta kullanıldığı iki örneğe rastlanmıştır.

*çolūķ çocuk hāp ğöşdü ğitdi ğärmānciklārī incirliövülara. orlādī işlārī vā. birīñ manavsı vā loķantidī çalışıyorū. birī tākald±dī āmākli. ölū ölū orlādī duruyorūlā. ondan ölū ölū **duruP-börüz** ölüm. nahal edālim. I-B/2-17*

“Çoluk çocuk Germencik’e İncirlio’ya göçüp gitti. Oralarda işleri var. Birinin manav [dükkanı] var, [biri] lokantada çalışıyor. Biri tekeldeydi, emekli [oldu]. Oralarda yaşıyorlar. Ondan öylece **yaşıyoruz** oğlu. Ne yapalım.”

*būlādī çönüt-duruz işti **geziP-börüz**, yaşēp-duruz. II/13-19*

“Buralarda oturuyoruz, **geziyoruz** işte. [Şükür] yaşıyoruz.”

Metinlerimizde ikinci çokluk şahıs çekimine rastlanmamıştır.

Metinlerimizde, bu yapının üçüncü çokluk şahısta kullanıldığı üç örneğe rastlanmıştır.

*bunnā -bu torūnuñ torūnu- bunnā işleyī-batī aççīna. aççīna öteki torun işleyī-batī. onnā **işleyip-börülē** işte. II/8-39*

“[Çam fıstıklarının] bir kısmını bunlar –bu torunun torunu- işliyor. Bir kısmını da diğer torun[um] işliyor. Onlar **isliyorlar** işte.”

*hindî tütün yapıyoru. öle tütün **yapıp-börülâ** işte. tütün gırıp **dizip-börülâ** hindi. I-B1/4-9*

“Şimdi [buralarda] tütün[cülük] yapıyor. Tütün **yapıyorlar** işte. Şimdi tütün [yapraklarını] toplayıp [iğneye] **diziıyorlar**.”

Bir örnekte, söz konusu yapının hikâye birleşik çekiminde kullanıldığı ve ikinci çokluk şahısta çekimlendiği görülmektedir.

*bağ bi bilent tütünü_ oldu dü_ oturuğodu. bön gitmâdiniz ya. kim bilî başâ gitcez **dêp-börüdüñüz** ondan d±rin. I-B1/6-144*

“Bak, Bülent tütünü bitirdi de oturuverdi. Bugün [tütün kırmaya] gitmediniz ya. Ne bileyim, [bugün için] ‘Başağa (“tütünün uç kısmındaki yaprakları kırmaya”) gideceğiz.’ **diyordunuz** ya ondan [böyle] diyorum.”

2.15. Fiil + zarf-fiil eki {-iK / -ig} + gelir (<-Ip-gelir) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-Ip+gelir} yapısıdır (Gülensoy 1985: 291). Yardımcı fiil olarak kullanılan *gel-* fiilinin ön sesindeki ünsüz, zarf-fiil ekinin ünsüzünü kendine benzetir (Demir 1992: 49). Genellikle *gel-* fiiliyle kullanılan bu yapı da bölge ağızlarında çok yaygın değildir. Aynı yapı, Türkmen Türkçesinde de süreklilik ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Şahin 2008: 100).

*ötü_üzü gızgilî gitedim... ödan **geK-gelîrin** yaveş yaveş. I-A/35-8*

“[Köyün] diğer tarafına gitmiştim... Oradan **gelivorum** yavaş yavaş.”

*gızlâ arıbaynan bölü **geK-gelîâdin**. geldilâ sōdulâ bene. ben di nasıl kârâk gonusdum. I-A/53-77*

“Kızlar arabayla **geliyorlardı**. Gelip bana [bir şeyler] sordular. Ben de gerekli şeyleri söyledim.”

*siz n±den beri **geK-gelîşiniz?** çavdardan beriyî mi **gelîK-gelîşiniz?** II/9-22*

“Siz nereden doğru **gelivorsunuz?** Çavdar köyünden mi **gelivorsunuz?**”

2.16. Fiil + zarf-fiil eki {-ıK / -iK / -ig} + gider (<Ip-gider) Yapısı

Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan yapılardan biri de {-Ip+gider} yapısıdır. Bu yapı da bölge ağızlarında çok yaygın değildir. Yardımcı fiil olarak kullanılan *git-* fiilinin ön sesindeki ünsüz, zarf-fiil ekinin ünsüzünü kendine benzetir. Yardımcı fiile getirilen geniş zaman ekinin ünlüsü, ünsüz düşmesi olmadığı durumlarda da uzun telaffuz edilir.

batıK-gidākī “[güneş] batıyorken, [güneş] batarken” I-B/6-70

*ertəsi gün dū gālī almı alinīdī āşamī gadā ginī olūdu. āşamuttū tā bu vakīd mindirīv=māzlādi bilī gālī. gün **batıK-gidākī** mindirīvērīlādi.*

“Ertesi gün de gelin alma [merasimi] yapıyordu. [Gelin alma merasimi] akşama kadar devam ederd. Akşamüstü bu vakitlerde daha gelin ata bindirilmemiş olurdu. Güneş **batıyorken** (“batarken”) [gelini ata] bindiriverirlerdi.”

geçīK-gidā “geçiyor” I-A/62-38

*ōdañ kapī aşdı rdılā oreyī yurdulā aşa. altī aydañ **geçīK-gidā** ğāri.*

“[Düğünden önce avlunun] şurasından kapı açtirdılar. [Düğün yemeğini] orada pişirdiler. [Düğün olalı] altı ayı **geçiyor** artık.”

geçīK-gidāsī (<geçīK-giderse<geçip-giderse) “geçiyorsa” I-A/50-98

*hastalīm sālīm oldu mü telfon açdırın. sözüüm bu çocuk būdan **geçīK-gidāsī** haykırīyon çocūm aha. n±den.*

“Hasta olduğum zaman [oğlumu] telefon[la] aratıyorum. Diyelim ki bu çocuk buradan **geçiyorsa** [telefon ettirmek için ona] sesleniyorum. Ne yapayım?”

Bazı örneklerde, bu yapının hece düşmesine uğrayarak kalıplaştığı ve sonunda düz dar bir ünlü türediği görülmektedir. Bu ses olayı, bölge ağızlarında yaygın olarak kullanılan {-yuru} ekinin analogik etkisiyle meydana gelmiş olmalıdır. Kalıplaşma, özellikle *git-* fiili asıl fiil olduğunda görülmektedir.

giddāri (<gidiK-gider<gidip-gider) “gidiyor” I-A/18-98

*ó neri gidīyo acaba? oraya mī **giddāri**?*

“O nereye gidiyor acaba? Oraya mı **gidiyor**?”

giddāriz (<gidiK-gideriz<gidip-gideriz) “gidiyoruz” I-A1/8-2

köşkū toqturū gitdik de kübrē yēngēñ iki gīṣī mindik arbäyā. iki gīṣī
giddāriz.

“Köşk’e doktora gittik. Kübra yengenle ikimiz minibüse bindik. İki kişi **gidiyoruz.**”

3. Sonuç

Eski Türkçe döneminden beri farklı şekillerde ifade edilen şimdiki zaman kavramı, bünyesindeki varyantlardan birini standart hâle getiren yazı dillerinde tek bir varyantla ifade edilir hâle gelmiştir. Buna karşın standart varyant dışındaki ek ve yapılar, farklı ağız bölgelerinde birbirinden farklı kullanım sıklıklarıyla varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hatta bazı ağız bölgelerinde aynı görevdeki ek ve yapıların yan yana kullanıldıkları görülmektedir. Aydın ve yöresi ağızları da şimdiki zaman şekilleri bakımından oldukça zengindir. Söz konusu ağız bölgesinde, Batı Türkçesinin umumi şimdiki zaman eki durumundaki {-yor} ve alamorfları yanında birleşik fiil kuruluşundaki bazı yapılar da kullanılmaktadır. Bu noktada dikkat çekici bir husus da şimdiki zaman ekinin, bölge ağızlarında ekleşme öncesindeki {-yuru} şekliyle kullanılmasıdır. Birleşik yapılarda yardımcı fiil olarak kullanılan *dur-*, *yat-*, *yörü-*, *var-* fiilleri de hem Oğuz grubu lehçelerinde hem de Karluk ve Kıpçak grubu lehçelerinde şimdiki zamanda süreklilik ifade etmek maksadıyla kullanılmaktadır. Bu çalışmada, Aydın ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman kavramını ifade etmek amacıyla kullanılan on altı farklı şekil tespit edilmiştir. Bu durum, ağızların tarihî ve çağdaş lehçelerle olan bağlarını göstermesi bakımından önemli olduğu kadar ağız çalışmalarının gerekliliğini ortaya koyması bakımından da önem arz etmektedir.

Kaynak Kişiler ve Metin Numaraları

I-A/1: Hatice Akcan (76)-Merkez/Gözpınarı Köyü

I-A/2: Arziye Yetim (42)-Merkez/Gözpınarı Köyü

I-A/6: Kadriye Karacasulu (57)-Merkez/Alatepe Köyü

I-A/7: Gülsüm Bilgen (55)-Merkez/Alatepe Köyü

I-A/10: Durdu Şenyuva (77)-Merkez/Danişment Köyü

I-A/11: Sabriye Babacan (75)- Merkez/Kenker Köyü

I-A/12: Fatma Şahbaz (52)-Merkez/Baltaköy

I-A/14: Hacer Çayır (70)-Merkez/Kuyucular Köyü

I-A/17: Meral Sapmaz (47)-İncirlioiva/Karagözler Köyü

I-A/18: Sultan Sarıkaya (80)-Germencik/Meşeli Köyü

I-A/20: Gülümser Demir (60)-Germencik/Habipler Köyü

- I-A/25: Nazife Kazancıoğlu (75)-Sultanhisar/Demirhan Köyü
I-A/26: Saffet Çetintürk (73)-Sultanhisar/Malgaçemir Köyü
I-A/27: Ayşe Karakuş (72)-Nazilli/Kahvederesi Köyü
I-A/28: Rukiye Kelekçi (82)-Nazilli/Sinekçiler Köyü
I-A/29: Emine Kelekçi (52)-Nazilli/Sinekçiler Köyü
I-A/32: Fadime Ünal (74)-Nazilli/Çobanlar Köyü
I-A/33: Durdu Öz (81)-Nazilli/Çobanlar Köyü
I-A/34: Saniye Ünal (85)-Çine/Bahçearası Köyü
I-A/35: Kezban Aslan (83)-Çine/Bereket Köyü
I-A/36: Melahat Özdemir (70)-Çine/Bereket Köyü
I-A/38: Kezban Kılıç (79)-Çine/Mutaflar Köyü
I-A/39: Ayşe Sever (84)-Çine/Sarnıç Köyü
I-A/40: Hayriye Uyar (73)-Çine/Bağlarbaşı Köyü
I-A/43: Fatma Sever (80)-Çine/Tatarmemişler Köyü
I-A/44: Kamil Sever (79)-Çine/Tatarmemişler Köyü
I-A/45: Emir Ayşe Odacıoğlu (79)-Koçarlı/Timinciler Köyü
I-A/46: Emir Hatice Karayığit (79)-Koçarlı/Timinciler Köyü
I-A/49: Emir Ayşe Kavaklıçay (72)-Söke/Demirçay Köyü
I-A/50: Safinaz Atalay (75)-Söke/Kaygıllı Köyü
I-A/51: Kübra Türkoğlu (68)-Bozdoğan/Koyuncular Köyü
I-A/53: Emine Eldeniz (55)-Bozdoğan/Kızılcaköy
I-A/54: Mihriban Sakarya (65)-Bozdoğan/Kızılcaköy
I-A/55: Suzan Aydın (52)-Bozdoğan/Dutağaç Köyü
I-A/56: Şengül Çetin (58)-Bozdoğan/Akseki Köyü
I-A/57: Gülizar Özdemir (80)-Bozdoğan/Akseki Köyü
I-A/62: Emine Bağcı (78)-Buharkent/Ortakçı Köyü
I-A1/3: Fatma Çiltepe (55)- Bozdoğan/Kılavuzlar Köyü
I-A1/4: Hatice Yurdakul (77)- Bozdoğan/Güvenir Köyü

- I-A1/5: Nursena Erdik (80)- Bozdoğan/Örencik Köyü
I-A1/7: Naciye Orhan (78)- Çine/Kavşit Köyü
I-A1/8: Adile Yaşar (63)- Çine/Kavşit Köyü
I-B/1: Hatice Sümbül (80)- Karacasu/Yaykın Köyü
I-B/2: Melahat Aydın (74)- Karacasu/Bingeç Köyü
I-B/3: Aydın İten Erdem (63)- Karacasu/Yaykın Köyü
I-B/4: Ayşe Çakar (80)- Karacasu/Yolaltı Köyü
I-B/5: Fadime Ökek (82)- Karacasu/Yaykın Köyü
I-B/6: Ayşe Dinleyen (70)- Karacasu/Yaykın Köyü
I-B/7: Fatma Kurt (80)- Bozdoğan/Olukbaşı Köyü
I-B/8: Pakize Güner (65)- Bozdoğan/Olukbaşı Köyü
I-B1/1: Dudu Yapar (68)- Karacasu/Nargedik Köyü
I-B1/2: Nuri Yapar (71)- Karacasu/Nargedik Köyü
I-B1/3: İbrahim Dobur (78)- Karacasu/Nargedik Köyü
I-B1/4: Durdu Cünlü (80)- Karacasu/Yolüstü Köyü
I-B1/5: Durdu Yıldızçoban (79)- Karacasu/Yolüstü Köyü
I-B1/6: Fatma Yıldızçoban (80)- Karacasu/Yolüstü Köyü
I-B1/7: Ayşe İnkay (85)- Karacasu/Tekeliler Köyü
I-B1/8: Fadime Gencay (70)- Karacasu/Tekeliler Köyü
II/2: Duran Akçay (54)- Karpuzlu/Ektirli Köyü
II/3: Tahsin Sevinir (84)-Karpuzlu/Hatipkişlası Köyü
II/4: Emir Ayşe Sevinir (78)-Karpuzlu/Hatipkişlası Köyü
II/6: Osman Çetinkaya (72)-Karpuzlu/Kovuk Köyü
II/7: Fadime Akbal (74)-Karpuzlu/Çobanisa Köyü
II/8: Meryem Aygöl (75)-Koçarlı/Mersinbeleni Köyü
II/9: Sıddike Erçetin (77)-Koçarlı/Mersinbeleni Köyü
II/11: Sultan Ak (66)-Söke/Çavdar Köyü
II/13: Kezban Gezer (73)-Koçarlı/Çallıbayram Köyü

III/1: Selahattin Özçelik (69)-Koçarlı/Orhaniye Köyü

III/2: Fadime Yılmaz (73)-Koçarlı/Orhaniye Köyü

III/4: Gülperi Yavuz (72)-Germencik/Çarıklar Köyü

III/5: Ayşe Akkan (84)-Germencik/Dampınarı Köyü

III/6: Hatice Akkan (54)-Germencik/Dampınarı Köyü

III/7: İbrahim Akkan (55)-Germencik/Dampınarı Köyü

III/9: Safiye Bircan (83)-Germencik/Dampınarı Köyü

III/14: Zeynep Tanır (73)-Yenipazar/Karaçakal Köyü

KAYNAKLAR

AKAR Ali (2003), “Muğla’da Ağız Tabakalaşması”, **Millî Folklor Dergisi Prof. Dr. Ethem Ruhi Fıçlalı Özel Sayısı**, C: 8, S: 60, s. 135-140.

_____ (2004), **Muğla Ağızları**, Muğla Üniversitesi Yayınları 50, Muğla.

_____ (2007a), “Lehçelerarası İlişkiler Bağlamında Muğla Bölgesi Ağızları Örneği”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı**, (Çeşme-İzmir / 9-15 Nisan 2006), C: I, s. 47-54.

_____ (2007b), “Menteşe Bölgesi Ağızları”, **Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, (Denizli / 6-8 Eylül 2006), C: II, s. 302-306.

_____ (2009), “Bodrum Ağızlarında Şimdiki Zamanda Süreklilik Bildiren Bir Tasvir Fiili: {-l gat-}”, **Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri**, (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 27-32.

_____ - YAPICI, Ali İhsan (2010), “Bozdoğan Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Yapısı”, **Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, (Bozdoğan / 13-14 Mayıs 2010), C: II, s. 361-383.

AKYOL, Senem (2006), **Manisa Merkez Kuzeybatı Köylerinin Ağız Özellikleri**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

AY, Özgür (2009), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekiminde Görülen Eskicil (Arkaik) Unsurlar Üzerine”, **Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri**, (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 75-99.

BAYATLI, Hidayet Kemal (1996), **Irak Türkmen Türkçesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları 664, Ankara.

BOZ, Erdoğan (2002), **Afyon Merkez Ağızı**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon.

CAFEROĞLU, Ahmet (1965), “Aydın İli Ağızlarından Örnekler ve Etnografya Bakımından Özellikleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 1-28.

COŞKUN, Volkan (2000), **Özbek Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları 752, Ankara.

DEMİR, Nurettin (1996), “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik gelir” **Uluslararası Türk Dili Kongresi** (26 Eylül 1992-1 Ekim 1992), Türk Dil Kurumu Yayınları 632, Ankara, s. 43-56.

ECKMANN János (1988a), **Çağatayca El Kitabı**, Çev.: Günay Karaağaç, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 3412, İstanbul.

_____ (1988b), “Harezmi Türkçesi”, **Tarihî Türk Şiveleri**, Haz.: Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, Ankara, s. 173-210.

_____ (1988c), “Çağatayca”, **Tarihî Türk Şiveleri**, Haz.: Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, Ankara, s. 211-246.

ERCİLASUN Ahmet B. (1983), “Muğla Ağzında Kullanılan Bir Şimdiki Zaman Şekli”, **Şükrü Elçin Armağanı**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 261-262.

ERGİN, Muharrem (1993), **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul.

GABAİN, Annemarie von (1953), “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 16-28.

_____ (1988), “Codex Comanicus’un Dili”, **Tarihî Türk Şiveleri**, Haz.: Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, Ankara, s. 67-109.

GÜLENSOY, Tuncer (1985), “Anadolu Ağzlarında Şimdiki Zaman Eki”, **Türk Kültürü Araştırmaları İbrahim Kafesoğlu Armağanı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 281-296.

_____ (1988), **Kütahya ve Yöresi Ağzları (İnceleme, Metinler, Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yayınları 536, Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (2000), “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine” **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997**, Ankara, s. 215-224.

_____ (2002), **Uşak İli Ağzları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yayınları 814, Ankara.

_____ - BOZ, Erdoğan (2004), **Eski Anadolu Türkçesi**, Gazi Kitabevi, Ankara.

İLKER, Ayşe (1997), **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, Türk Dil Kurumu Yayınları 679, Ankara.

KARA, Mehmet (2012), **Türkmen Türkçesi Grameri**, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

KARAHAN, Leylâ (1996), **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, Türk Dil Kurumu Yayınları 630, Ankara.

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1994), **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları 579, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1959), “Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 107-124.

_____ (1971), “Anadolu Ağzlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 21-32.

_____ (1994), **Güney-Batı Anadolu Ağzları Ses Bilgisi (Fonetik)**, Türk Dil Kurumu Yayınları 583, Ankara.

_____ (1999a), “Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağzlarındaki Devami” **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 159-167.

_____ (1999b), “Anadolu ve Rumeli Ağzlarının Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine” **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)**, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, Ankara, s. 62-69.

MANSUROĞLU Mecdut (1988), “Eski Osmanlıca”, **Tarihî Türk Şiveleri**, Haz.: Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, Ankara, s. 247-276.

MUTLU, Hüseyin Kahraman (2008), **Balikesir İli Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ÖNER, Mustafa (1998), **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları 703, Ankara.

ÖZİŞİK, Sevi (2007), **Muğla İli Ağzlarıyla Türkmen Türkçesi Ağzlarının Karşılaştırılması**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

ÖZKAN, Nevzat (1996), **Gagavuz Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları 657, Ankara.

PRITSAK Omeljan, (1988a) “Kıpçakça”, **Tarihî Türk Şiveleri**, Haz.: Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, Ankara, s. 111-122.

_____ (1988b), “Ermeni Kıpçakçası”, **Tarihî Türk Şiveleri**, Haz.: Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, Ankara, s. 123-132.

SARIKAYA, Mahmut (2003), “Muğla Ağzında Şimdiki Zaman Çekimi Üzerine”, **TUBAR Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. XIV, s. 65-75.

SAVAŞ, Emine (2012), **Tepecik Köyü (Aydın-Karacasu) Ağzı**, Muğla Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Muğla.

ŞAHİN, Savaş (2008), **Türkmen Türkçesinde Tasviri Fiiller Üzerine Örnekli Çalışma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TOK, Turgut (2002), **Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağzları**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.

TÜRK, Vahit (1999), “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri” **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1996**, Ankara, s. 291-340.

YAPICI, Ali İhsan (2011), “Aydın ve Yöresi Ağız Haritası”, **IV. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, (Muğla / 22-24 Aralık 2011), Muğla, C: I, s. 331-336.

ZÜLFİKAR Hamza, “Doğu Anadolu Ağzlarında Zaman Kavramı Taşıyan *-ip > -if* Eki”, **Türkoloji Dergisi**, C: X, S: 1 (1992), Ankara, s. 13-20.